

पहिलो परिच्छेद

शोध परिचय

१.१ विषय परिचय

नेपालको क्षेत्रफल १,४७,१८१ वर्ग कि.मि. छ । नेपाल हिमाल, पहाड, तराई भूगोलमा विभाजित छ । यहाँ विभिन्न जातजाति, भाषाभाषीका मानिस बसोवास गर्छन् । संसारका चार भाषा परिवारभित्र नेपालमा ९२ भन्दा बढी भाषाहरू छन् (राष्ट्रिय जनगणना, २०५८) । भाषाका दृष्टिले नेपाल धनी राष्ट्र हो । नेपालभित्र विभिन्न जातजातिका मानिसहरू आ-आफ्नै जातीय सांस्कृतिक विविधता बोक्दै प्राचीन कालदेखि नै बस्दै आएका छन् । नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ ले पनि नेपाली भाषालाई सरकारी कामकाजको भाषाका रूपमा र अन्य भाषालाई राष्ट्रभाषाको मान्यता दिएको छ ।

नेपालको मुख्य गरी कैलाली र कञ्चनपुर जिल्लामा बसोबास गर्ने रानाथारू जाति भारतको उत्तरप्रदेश राज्यको बनगवाँ, सेडाबेडा, बनकटी, नभोटा, सुर्मा, छिदिया, पचपेँडा लगायतका भू-भागमा पनि पाइन्छ । रानाथारूले बोल्ने भाषालाई नै रानाथारू भाषा भनिन्छ । नेपालमा रानाथारूको सङ्ख्या १,२५,००० रहेको छ (राना, २०६० : ९) । यो जाति अल्पसङ्ख्यक, सीमान्तीकृत छ । यस जातिको भाषा समृद्ध छैन । रानाथारू भाषा बोलचालमा मात्र सीमित छ । यस भाषामा व्याकरण, शब्दकोश र साहित्य लेखन प्रारम्भ भएको छ । रानाथारू भाषामा व्याकरण र साहित्यको परम्परा नरहे पनि पत्रपत्रिकाको प्रकाशन सुरु भएको छ ।

रानाथारू भाषामा सामान्य लेखन मात्र अघि बढेको छ । भाषिक क्षेत्र अध्ययनका दृष्टिले पछाडि रहेको छ । भाषा ध्वनि र अर्थयुक्त एकाइहरूको संयोजन हो । भाषाको निर्माणमा पदावलीको मुख्य भूमिका हुन्छ । भाषा वैज्ञानिक दृष्टिले रानाथारू भाषाको अध्ययन भएको छैन । भाषिक विश्लेषण बृहत् क्षेत्र भएकाले बृहत् अध्ययन नगरे पनि नेपाली र रानाथारू भाषाको पदावलीको संरचनात्मक विश्लेषणको अध्ययन गर्नु यस शोधको विषय क्षेत्र रहेको छ ।

१.२ समस्याकथन

नेपाली र रानाथारू भाषाका पदावलीको संरचनात्मक विश्लेषण गरिएको यस शोधकार्यमा निम्नलिखित समस्या रहेका छन् :

- (क) पदावली संरचना विश्लेषणको आधार के हो ?
- (ख) नेपाली र रानाथारू भाषामा पदावलीको संरचना के-कस्तो रहेको छ ?

१.३ शोधकार्यको उद्देश्य

पदावली संरचनाको स्पष्ट र सुव्यवस्थित अध्ययन गरिएको यस शोधका उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन् :

- (क) पदावली संरचनाको विश्लेषणको आधारबारे सामान्य परिचय दिनु ।
- (ख) नेपाली र रानाथारू भाषाका पदावली संरचनाको विश्लेषण गर्नु ।

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा

नेपाली भाषामा व्याकरण लेखन एटन (१८२० इ.स.) बाट आरम्भ भएको हो । टर्नबुल (१८८८ इ.स.), जयपृथ्वीबहादुर सिंह (१९६९), सोमनाथ शर्मा (१९७६), गोपाल पाँडे (१९९२) आदि परम्परागत व्याकरणमा केन्द्रित छन् । बालकृष्ण पोखरेल (वि.सं. २०२२) का अध्ययनमा भाषाका विभिन्न घटकको चिनारी पाइन्छ । चूडामणि उपाध्याय रेग्मी (२०२५) मा पनि भाषाका ध्वनि, पदको संरचनात्मक चिनारी पाइन्छ । चूडामणि बन्धु (२०३०) पछि नै पदावली संरचनाका बारेमा स्पष्ट अध्ययन अघि बढेको देखिन्छ । यस शोधकार्यका पदावलीको चिनारी, नेपाली पदावली (पदसमूह) विश्लेषण र रानाथारू भाषामा भएका सामान्य कार्यको पूर्व चर्चा यस प्रकार छ ।

चूडामणि बन्धु, 'भाषाविज्ञान' (२०३०) पुस्तकमा पदावलीको सैद्धान्तिक चर्चा गर्दै पदावली दुई प्रकारका (नाम पदावली र क्रिया पदावली) हुने कुरा उल्लेख गरेका छन् ।

जयराम आचार्यको 'अ डिस्क्रिप्टिभ ग्रामर अफ नेपाली एन्ड एन एनालाइज्ड कर्प्स' (इ.स. १९९१) पुस्तकमा पदावलीहरूको प्रकार, पदावलीका घटकहरूको चर्चा

गरेका छन् । तिनै पदावलीका घटकका आधारमा सङ्कथनको वर्णन, विश्लेषण गरेका छन् ।

देवी प्रसाद गौतम 'द स्ट्रक्चर अफ एङ्जेक्टिभ फ्रेजेज इन नेपाली' (इ.स. १९९६) पुस्तकमा नेपाली भाषाको विशेषण पदावलीको बारेमा सविस्तार चर्चा गरेका छन् । उनले विशेषण पदावलीका प्रकार, बनोट र वाक्यमा त्यसको प्रयोग बारे वर्णन गरेका छन् ।

नरेन्द्र चापागाईं 'आधुनिक नेपाली व्याकरण तथा रचना' (२०५३) पुस्तकमा नेपाली भाषाका पदावलीको चिनारी दिँदै तिनका भेद-उपभेदहरूको बारेमा चर्चा गरेका छन् ।

टङ्कप्रसाद न्यौपाने 'भाषा विज्ञानको रूपरेखा' (२०६१) पुस्तकमा पदावलीको परिचय दिँदै पदावलीका प्रकार र तिनको संरचनाको विश्लेषण गरेका छन् ।

नेपाली भाषामा पदावलीका बारेमा गहन अध्ययनहरू भएका छन् । तर रानाथारू भाषाका बारे अध्ययनहरू प्रारम्भिक चरणमै छन् । रानाथारू भाषाका बारेमा भएका कार्यहरू निम्नानुसार छन् :

पुष्करराज भट्ट 'सुदूर पश्चिममा मातृभाषा-साहित्य' (२०६५) पुस्तकमा रानाथारू भाषा-साहित्यको सामान्य जानकारी प्रस्तुत गरेका छन् । व्याकरण पक्षसँग सम्बन्धित कुनै पनि चर्चा गरिएको छैन ।

यज्ञराज यात्री 'रानाथारू लोक संस्कृति परिचय' (२०६८) पुस्तकमा रानाथारू भाषा र डोटेली भाषाका केही शब्दहरूको सामान्य तुलना गरिएको छ । अर्थको आधारलाई प्रमुख मानेर गरिएको यस तुलनात्मक अध्ययनले पदावलीका बारेमा थप कुरा प्रस्ट्याएको छैन ।

उपेन्द्र सुवेदी 'नेपाली र रानाथारू भाषाका व्याकरणिक कोटिको तुलनात्मक अध्ययन' (२०६५) मा नेपाली भाषाका व्याकरणिक धाराका सापेक्षतामा रानाथारू भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन गरेका छन् । यस अध्ययनले वैज्ञानिक दृष्टिकोणबाट भाषाको अध्ययन गरेको छ ।

माथि लिखित अध्ययनहरूलाई हेर्दा प्रस्ट हुन्छ कि रानाथारू भाषाका बारेमा गहन, सूक्ष्म अध्ययन, अनुसन्धान भएको छैन । प्रारम्भिक चरणमा मात्रै रहेको रानाथारू भाषाको भाषावैज्ञानिक ढङ्गले अध्ययन हुनु आवश्यक छ ।

१.५ शोधकार्यको औचित्य

कुनै पनि भाषाको व्याकरण पक्षको अध्ययन, अनुसन्धान गर्नु त्यस भाषाको लागि महत्त्वपूर्ण नै मानिन्छ । व्याकरण मध्ये पनि महत्त्वपूर्ण अङ्गको रूपमा रहेको पदावली संरचनाको विश्लेषण भन्ने महत्त्वपूर्ण हुन्छ । भाषिक अध्ययनका दृष्टिले थारूभाषाको अध्ययनका क्रममा डगौरा थारू भाषाको मात्र अध्ययन भएको छ । अध्येताहरूले थारू भन्नाले डगौरा, चौधरी, दहित, कठरिया, पछल्डङ्ग्या आदि मात्रै हुन् भन्ने अध्ययन गरेका छन् । रानाथारू पनि थारू नै हुन् । तसर्थ सो भ्रम निवारण गर्नका लागि पनि यो शोध सहायक हुने भएकाले यसको औचित्य स्वतः स्पष्ट हुन्छ ।

नेपालको मुख्य गरी कैलाली र कञ्चनपुर जिल्लामा रहेका रानाथारूको बारेमा हालसम्म गहन अध्ययन हुन सकेको छैन । पिछडिएको, अल्पसङ्ख्यक र सीमान्तीकृत जातिका रूपमा रहेको रानाथारूका बारेमा गरिने अध्ययनले प्राज्ञिक क्षेत्रमा महत्त्व राख्ने कुरा स्मरणीय छ । रानाथारू भाषाको भाषिक उत्थानमा पनि उल्लेख्य सहयोग पुऱ्याउने भएकाले पनि यस शोधकार्यको औचित्य देखिन्छ ।

नेपाली र रानाथारू भाषाको पदावलीको संरचनाको तुलनात्मक विश्लेषण कसैद्वारा अध्ययन, अनुसन्धान नगरिएकाले पनि यो शोधकार्य औचित्यपूर्ण देखिन्छ ।

१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन

नेपालको सुदूरपश्चिमाञ्चल क्षेत्रको कैलाली जिल्लाको धनगढी-१३, कैलाली गाउँका रानाथारूहरूले बोल्ने प्रचलित रानाथारू भाषा र मानक नेपाली भाषाका पदावली (पदसमूह) संरचनाको विश्लेषण गर्नु नै यस शोधको सीमा रहेको छ ।

१.७ शोधविधि

यस शोधकार्यमा सामग्री सङ्कलन, विश्लेषण गर्दा संरचनात्मक पद्धति र तुलनात्मक आधारमा अध्ययन प्रस्तुत छ ।

१.७.१ सामग्री सङ्कलन

यस शोधकार्यसित सम्बद्ध सामग्रीहरू मुख्य रूपमा क्षेत्रीय अध्ययनबाट सङ्कलन गरिएको छ र धनगढी-१३, कैलाली गाउँका भङ्गी राना, सूर्जा राना र सुन्दर रानासँग प्रत्यक्ष संवाद गरी सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । आवश्यक ठाउँमा पुस्तकालयीय पद्धति पनि अपनाइएको छ ।

१.७.२ सैद्धान्तिक आधार

यस शोधकार्यमा पदावलीको संरचनात्मक व्याख्या, तुलनात्मक आधारमा गरिएको छ ।

१.८ शोधपत्रको रूपरेखा

पहिलो परिच्छेद : शोध परिचय

दोस्रो परिच्छेद : पदावली संरचनाको चिनारी

तेस्रो परिच्छेद : नेपाली र रानाथारू भाषाका पदावलीको संरचनात्मक विश्लेषण

चौथो परिच्छेद : सारांश तथा निष्कर्ष

परिशिष्ट

दोस्रो परिच्छेद

पदावली संरचनाको चिनारी

२.१ विषय प्रवेश

भाषा व्यवस्थित हुन्छ । भाषिक व्यवस्थामा साना-साना एकाइहरूको संयोजनबाट क्रमशः ठुला एकाइहरू बन्दछन् । यी भाषिक एकाइहरूको संयोजन तहगत रूपमा हुन्छ । भाषा ध्वनि, वर्ण, अक्षर, रूप, पद, पदसमूह (पदावली), उपवाक्य, वाक्य र सङ्कथनको रूपमा व्यवस्थित हुन्छ ।

पदसमूहबाट नै पदावलीको निर्माण हुन्छ । यस अध्यायमा पदावलीको चिनारी दिँदै रानाथारू र नेपाली भाषाका पदावलीको अध्ययन गर्ने आधार निर्माण प्रस्तुत छ ।

२.२ नेपाली भाषाको चिनारी

नेपाली भारोपेली भाषा परिवारको आधुनिक भाषा हो । लामो इतिहास र परम्परा भएको नेपाली भाषा देवनागरी लिपिमा लेखिन्छ । विक्रमको दसौं शताब्दी पछिको समय आधुनिक आर्य भाषाको समय भएकाले र नेपाली भाषाको ११ औं शताब्दीका लिखित रूप प्राप्त भएकाले विक्रमको दसौं शताब्दीदेखि नै नेपाली भाषा अपभ्रंश भाषाबाट विकसित भएको अनुमान गर्न सकिन्छ (गौतम, २०४९ : ३५) । नेपाली भाषा शौरसेनी, पैशाची र खस प्राकृतमध्ये कुनै एक प्राकृत भाषाको अपभ्रंशबाट विकसित भएको हो । तर भाषिक स्वरूपको समानताका आधारमा मात्रै नेपाली भाषाको सम्बन्ध कुन प्राकृतसँग छ भन्ने प्रस्ट हुन्छ (गौतम, २०४९ : ३८) । नेपाली भाषाको सर्वप्राचीन अभिलेख वामु खँड्काको शाके १०१६ (वि.सं. ११५१) को स्तम्भ लेखन हो (खनाल, २०६८ : १७) । लामो इतिहास भएको नेपाली भाषा विकसित हुँदै आधुनिक स्वरूपमा आएको हो ।

२.३ रानाथारू भाषाको चिनारी

रानाथारू भाषाको इतिहास र परम्पराबारे उल्लेख भएको पाइँदैन । रानाथारू भाषा पनि देवनागरी लिपिमा नै लेखिन्छ । थारू भाषाको भारोपेली खलकभिन्न नै

संरचित रहेको थरुवानी भेदमा पर्ने चर्चा छ (पोखरेल, २०५० : ९४-९७) । उनले थारू भाषा भारोपेली परिवारभित्रको भएको उल्लेख गरेका छन् । रानाथारू भाषा पनि यसै भाषा परिवारको नजिक देखिन्छ । अल्पसङ्ख्यक र पिछडिएको रूपमा रहेको रानाथारू भाषा समृद्ध छैन ।

२.४ पदावलीको चिनारी

पदभन्दा माथिल्लो र उपवाक्यभन्दा निम्न तहको भाषिक एकाइ नै पदावली हो । वाक्यमा प्रयोग भएका शब्दहरू नै पदावलीका रूपमा देखापर्दछन् । पदावलीको चिनारी विभिन्न विद्वान्हरूले दिएका छन् ।

शब्दहरू मिलेर पदावली बनाउँछन् । पदावली पदहरूको समूह हो । विभिन्न विद्वान्हरूले पदावलीको चिनारी दिएका छन् । पदावलीमा एकभन्दा बढी शब्द मिलेर आएका शब्द समूह हुन्छन् (बन्धु, २०५३ : ९५) ।

परस्पर सम्बन्ध भएका दुई वा दुईभन्दा बढी पदहरूको समुदायलाई पदसमूह वा पदावली भनिन्छ (शर्मा, २०५३ : १३१) ।

वाक्यभित्र निश्चित रूपमा मिलेर रहेका पदहरूको समूह नै पदावली हो (यादव, रेग्मी, २०५९ : २१५) ।

वाक्यभित्र निश्चित क्रममा मिलेर रहेका पदहरूको समूहलाई पदावली भनिन्छ । शब्दभन्दा माथिल्लो र उपवाक्यभन्दा तल्लो भाषिक एकाइ नै पदावली हो (शर्मा, लुइटेल्, २०६० : १५९) ।

माथि लिखित मतहरूलाई विश्लेषण गर्दा पदावली भनेको एक वा एकभन्दा बढी शब्दहरू मिलेर बनेको संरचना हो । यो शब्दभन्दा माथिल्लो र उपवाक्यभन्दा तल्लो भाषिक एकाइ हो भन्ने स्पष्ट हुन्छ ।

२.५ पदावलीका संरचक घटक

वाक्यमा संरचित पदहरूको समूह नै पदावली हो । विभिन्न पदहरूबाट निर्माण हुने पदावलीमा विभिन्न घटकहरू रहेका हुन्छन् । पदावली निर्माण गर्ने तिनै

घटकहरूलाई नै पदावलीका संरचक घटक भनिन्छ । नेपालीमा पदावलीका संरचक घटकहरू तीन किसिमका छन् ।

२.५.१ शीर्ष

पदावली संरचनामा शीर्ष मुख्य हुन्छ । शीर्षका आधारमा नै पदावलीको नामाङ्कन हुन्छ । पदावलीको मुख्य र अनिवार्य घटक नै शीर्ष हो ।

एक पद मात्र भएको पदावलीमा सोही पद र एकभन्दा बढी पद भएका पदावलीमा ती मध्येको मुख्य र अनिवार्य घटकलाई त्यस पदावलीको शीर्ष भनिन्छ (यादव, रेग्मी, २०५९ : २१६) ।

पदावलीभित्रको मुख्य वा अनिवार्य घटक नै शीर्ष हो । पदावलीको संरचना एउटा पदबाट भएको छ भने त्यो नै र एकभन्दा बढी पदबाट भएको भए सबैभन्दा मुख्य पद शीर्ष हुन्छ (शर्मा, लुइटेल्, २०६० : १६०) ।

पदावलीमा कम्तीमा एउटा पद रहने र बढीमा जति पनि पदहरू हुन सक्छन् । त्यसैले एउटा पद हुने पदावलीमा त्यही पद र बढी पदहरू भएमा मुख्य भाग नै शीर्ष हो भन्न सकिन्छ; जस्तै:

नेपाली

१. भाइ गयो ।
२. ठुलो दाइ खुब रोयो ।

रानाथारू

१. भैया गौ ।
२. बडो ददा खुब रोव ।

माथिका वाक्यमा निम्न लिखित पदावली र शीर्ष हुन् :

- वाक्य १. पदावली_१ - भाइ (भैया)
शीर्ष - भाइ (भैया)
पदावली_२ - गयो (गौ)
शीर्ष - गयो (गौ)

- वाक्य २. पदावली_१ - ठुलो दाइ (बडो ददा)
 शीर्ष - दाइ (ददा)
 पदावली_२ - खुब रोयो (खुब रोव)
 शीर्ष - रोयो (रोव)

२.५.२ विशेषक

पदावलीमा विशेषक अर्को पक्ष हो । शीर्षलाई विशिष्टीकृत गर्ने संरचनात्मक एकाइलाई विशेषकले जनाउँछ ।

पदावलीका सबै सहायक घटकहरू नै विशेषक हुन् (गौतम, २०५३ : ४९) ।

नामिक पदावलीमा नामको अधिल्लिर रहेर नामसँग पदसङ्गतिमा भाग लिने पदलाई विशेषक भनिन्छ (पोखरेल, २०५६ : १७९) ।

पदावलीमा शीर्षका साथमा रहेर पदावलीको सहायक संरचक घटक बन्ने घटकलाई त्यस पदावलीको विशेषक भनिन्छ (यादव, रेग्मी, २०५९ : २१६) ।

कुनै पदावलीमा शीर्षको विशेषता जनाउन सहायकका रूपमा आउने घटक नै विशेषक हुन् भन्ने कुरा प्रस्ट हुन्छ । जस्तै:

नेपाली	रानाथारू
यो घर	जा घर
ज्यादै राम्रो	बेढब अच्छो
थोरै तल	थोरी तले
हिजो गयो	कल गौ

माथिका उदाहरणमा निम्न लिखित विशेषक हुन् :

१. पदावली - यो घर (जा घर)
 विशेषक - यो (जा)
 शीर्ष - घर (घर) नाम

२. पदावली - ज्यादै राम्रो (बेढब अच्छो)
विशेषक - ज्यादै (बेढब)
शीर्ष - राम्रो (अच्छो) विशेषण
३. पदावली - थोरै तल (थोरी तरे)
विशेषक - थोरै (थोरी)
शीर्ष - तल (तरे) (क्रियाविशेषण)
४. पदावली - हिजो गयो (कल गौ)
विशेषक - हिजो (कल)
शीर्ष - गयो (गौ) (क्रिया)

२.५.३ पूरक

पदावलीमा अर्को पक्ष पूरक पनि हो । पदावलीको संरचनालाई पूरा गर्न आउने घटक पूरक हो । पदावली भित्रको पूरक घटक आफैँ पदावली पनि हो ।

परस्थानिक पदावलीमा क्रिया र परस्थानिक देखि अतिरिक्त पद नै पूरक हुन् (पोखरेल, २०५६ : १७८) ।

पदावलीभित्र शीर्षका साथमा रही सहायक संरचक घटकका रूपमा पदावली निर्माण गर्ने संरचक पद नै पूरक हो (यादव, रेग्मी, २०५९ : २१६) ।

शीर्षका साथमा संरचना पूरा गर्न सहायक रूपमा आउने घटकलाई पूरक भनिन्छ । यो नाम पदावलीमा विशेषण, क्रिया पदावलीमा नाम र क्रियाविशेषण पदावली पूरकका रूपमा आउन सक्छन् । विशेषण पदावली र क्रियाविशेषण पदावलीमा पूरक हुँदैन (शर्मा, लुइटेल, २०६० : १६१) ।

पदावलीमा शीर्षका साथमा रही पदावलीको पूर्णता गर्न सहायक संरचक घटकका रूपमा आउने पद नै पूरक पद हो; जस्तै:

१. सज्जन भाइ
(सुधो भैया)
२. सज्जन भाइले बैनीलाई रुवायो ।
(सुधो भैया ललोके रुवाई) ।

३. सज्जन भाइले सबै बैनीलाई बेसरी रुवायो ।
(सुधो भैया सब् ललोके डट्के रुवाई) ।

४. सज्जन भाइले बेसरी रुवायो ।
(सुधो भैया डट्के रुवाई ।)

माथिका वाक्यहरूमा पूरकलाई यसरी हेर्न सकिन्छ :

वाक्य १. पदावली - सज्जन भाइ (सुधो भैया)
पूरक - सज्जन (सुधो) (विशेषण)

वाक्य २. पदावली_१ - सज्जन भाइले (सुधो भैया)
पूरक - सज्जन (सुधो) (विशेषण)
पदावली_२ - बैनीलाई रुवायो (ललोके रुवाई)
पूरक - बैनीलाई (ललोके) (नाम)

वाक्य ३. पदावली_१ - सज्जन भाइले (सुधो भैया)
पूरक - सज्जन (सुधो) विशेषण
पदावली_२ - सबै बैनीलाई (सब् ललोके)
पूरक - सबै (सब्)
पदावली_३ - बेसरी रुवायो (डट्के रुवाई)
पूरक - बेसरी (डट्के) (क्रियाविशेषण)

वाक्य ४. पदावली_१ - सज्जन भाइले (सुधो भैया)
पूरक - सज्जन (सुधो) विशेषण
पदावली_२ - बेसरी रुवायो (डट्के रुवाई)
पूरक - बेसरी (डट्के) (क्रियाविशेषण)

२.६ पदावलीका प्रकार

नेपाली भाषाले ध्वनिदेखि शब्द, पद, पदावली, उपवाक्य हुँदै वाक्यसम्मको स्वरूप पाएको छ । वाक्य निर्माणको प्रक्रियामा पदावलीको ठुलो भूमिका हुन्छ । नेपाली भाषामा आउने तिनै पदावलीहरूको निरूपण यसरी गर्न सकिन्छ ।

पदावलीको स्तरमा विभिन्न व्याकरण-सम्प्रदाय विभिन्न किसिमले विभाजन र विश्लेषण गर्छन् । तर नाम पदावली र क्रिया-पदावली प्रचलित विभाजन हो (बन्धु, २०५३ : ९६) ।

नेपाली भाषामा पदावली तीन प्रकारको हुन्छ । नाम पदावली, विशेषण पदावली र क्रियाविशेषण पदावली (शर्मा, २०५३ : १३१) ।

नेपाली भाषाका पदावलीलाई यसरी देखाउन सकिन्छ । नाम पदावली, विशेषण पदावली, क्रिया पदावली, क्रियाविशेषण पदावली र परस्थानिक पदावली (यादव, रेग्मी, २०५९ : २२०) ।

नेपाली भाषाका पदावलीहरू चार प्रकारका छन् ती हुन् : नाम पदावली, विशेषण पदावली, क्रियाविशेषण पदावली र क्रिया पदावली (शर्मा, लुइटेल्, २०६० : १६२) ।

माथि लिखित मतहरूलाई विश्लेषण गर्दा नेपाली भाषामा मूलतः पदावली चार किसिमका रहने कुरा देखिन्छ । ती नाम पदावली, विशेषण पदावली, क्रियाविशेषण पदावली र क्रिया पदावली हुन् ।

२.७ पदावलीको तुलनाको आधार

नेपाली भाषा र रानाथारू भाषा देवनागरी लिपिमा नै लेखिन्छन् । रानाथारू भाषामा पनि वाक्यको निर्माण विभिन्न तहमा पुरा हुन्छ । शब्द, पद, पदावली, उपवाक्यदेखि वाक्य निर्माणसम्मको प्रक्रिया पनि नेपाली भाषा जस्तै रहेको देखिन्छ ।

भाषाको अर्थयुक्त एकाइ वाक्य हो । ध्वनिदेखि लिएर वाक्य निर्माण हुँदासम्म आउने संरचक घटकहरूमा पनि एकरूपता र समानता रहेको छ । एकै भाषा परिवारभित्रका सजातीय भाषा भएकाले पनि नेपाली भाषा र रानाथारू भाषाको पदावलीको तुलनाको आधार देखिन्छ ।

२.८ निष्कर्ष

व्याकरणिक एकाइहरूको तहगत संयोजनबाट भाषाको निर्माण हुन्छ । ध्वनि, शब्द, पद, पदावली, उपवाक्य हुँदै वाक्य बनेको हुन्छ । वाक्य निर्माणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका रहने पदावली विभिन्न संरचक घटकहरू मिलेर बन्दछ । नेपाली भाषामा शीर्ष, विशेषक र पूरक संरचक घटक रहने पदावलीहरू मुख्यतः चार किसिमका छन् । ती नाम पदावली, विशेषण पदावली, क्रियाविशेषण पदावली र क्रियापदावली हुन् । नेपाली र रानाथारू भाषाको लिपि र वाक्यनिर्माणको प्रक्रिया समान रहेको छ । लिपि र पदावलीदेखि वाक्यसम्मको तहमा धेरै समानता रहेकोले पदावली संरचनाको तुलनात्मक अध्ययन, विश्लेषण गरिएको छ ।

तेस्रो परिच्छेद

नेपाली र रानाथारू भाषाका पदावली संरचनाको तुलनात्मक अध्ययन

३.१ विषय प्रवेश

नेपाली भाषा र रानाथारू भाषामा ध्वनिको तहदेखि वाक्य निर्माणसम्मको प्रक्रिया समान किसिमको रहेको छ। ध्वनि, शब्द, पद, पदावली, उपवाक्य हुँदै वाक्य संरचित भएको हुन्छ। वाक्यको निर्माणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका रहने संरचक घटक पदावली हो। नेपाली भाषामा पदावली मूलतः चार प्रकारका रहेका छन्। ती नाम पदावली, विशेषण पदावली, क्रिया पदावली र क्रियाविशेषण पदावली हुन्। यिनै चार प्रकारका पदावलीका आधारमा रानाथारू भाषा र नेपाली भाषाका पदावलीको संरचनाको तुलनात्मक अध्ययन यस अध्यायमा प्रस्तुत छ।

३.२ नाम पदावली (पदसमूह)

नाम वर्गको पद शीर्ष रहने पदसमूह नै नाम पदावली हो। नाम पदावलीको चिनारी विभिन्न विद्वान्हरूले दिएका छन्।

पदहरूको यस्तो समूहमा नाम वा सर्वनाम शीर्ष (मुख्य शब्द) हुन्छ, यसले वाक्यमा नाम सरह काम गर्छ (शर्मा, २०५३ : १३१)।

नाम वर्गको पद शीर्ष रहेको पदावली नाम पदावली हो। यो एउटा नाम पद मात्रले पनि बन्छ। निर्धारक नाम पदको विशेषकका रूपमा आउन सक्छ। पूरकका रूपमा विशेषण पदावली आउन सक्छ (यादव, रेग्मी, २०५९ : २२०)।

माथि लिखित परिभाषाहरूलाई विश्लेषण गर्दा नाम पद शीर्ष रहने पदावली नै नाम पदावली हो। यसमा एउटा नाम पद मात्र पनि हुन सक्छ र निर्धारण नाम पदको विशेषकका रूपमा आउन सक्ने तथा पूरकका रूपमा विशेषण पदावली आउँछ भन्ने प्रष्ट हुन्छ।

नाम पदावलीको चर्चा आचार्य (ई.स. १९९१) चापागाई (२०५३), न्यौपाने (२०६१) ले पनि गरेका छन्।

३.२.१ सामान्य नाम पदावली

नेपाली भाषामा नाम पदावलीमध्ये सामान्य नाम पदावली पनि आउँछ; जस्तै:

± निर्धारक ± विशेषक + शीर्ष

१. यो विशाल पृथ्वी

रानाथारू

२. बो कारो आदमी (त्यो कालो मान्छे)

± निर्धारक ± विशेषक + शीर्ष

माथिको उदाहरणमा 'पृथ्वी' र 'आदमी' दुवै अनिवार्य घटकका रूपमा देखिएका छन्। नेपाली र रानाथारूमा नाम शीर्ष रहने कुरामा समानता छ।

३.२.१.१ सामान्य नाम शीर्षका रूपमा आउने पदावली

सामान्य नाम पदावली अन्तर्गत नाम शीर्षका रूपमा आउने पदावलीहरू पनि हुन्छन्। यस पदावलीमा अनेक पक्षको प्रभाव देखिन्छ; जस्तै:

शीर्ष + आधार ± बहुवचन परसर्ग + रूपायन परसर्ग

३.

नेपाली	रानाथारू
मानिस (शीर्ष)	कुत्ता (कुकुर)
मानिस (हरू)	कुत्ताके (कुकुरलाई)
मानिस (हरू) लाई	कुत्तनके (कुकुरहरूलाई)

यस उदाहरणमा 'मानिसहरूलाई' पदले बहुवचनको रूप पनि देखाएको छ तर रानाथारू भाषामा 'न' परसर्ग लागेर बहुवचनको रूप देखाएको छ।

३.२.१.२ लिङ्ग भेद

सामान्य नाम पदावलीको भेदका रूपमा नाममा लिङ्ग भेद रहने पदावलीहरू पनि आउँछन्; जस्तै:

४.

नेपाली	रानाथारू
महेश गयो	रामप्रवेश गौ (राम प्रवेश गयो)
सबिता गई	रीना गै (रीना गई)
दुर्गा जान्छ	शारदा जै है (शारदा जाला)

यस उदाहरणमा 'गयो', 'गई', 'गौ', 'गै' क्रियाले लिङ्गको रूप जनाएका छन् । तर कतिपय नाम (दुर्गा, शारदा, देवी, लक्ष्मी आदि) को क्रियासँगको सङ्गतिले मात्र लिङ्ग स्पष्ट हुन्छ ।

३.२.१.३ निर्धारकहरू

सामान्य नाम पदावली अन्तर्गत निर्धारकहरू पनि पदावलीका रूपमा आउँछन् । जस्तै :

५.

नेपाली	रानाथारू
हरेक मान्छे	थोरी (केही)
प्रत्येक केटो	सबय (सबै)
केही कलम	थोरीकिना/निक्कना (अलिकति)
सबै व्यक्ति	तमाम/तमान (धेरै)

यस उदाहरणमा निर्धारकहरूमा भिन्नता देखिँदैन । दुवै सामान्य नाम पदावली विस्तार हुँदा यस किसिमको अवस्था देखिन्छ; जस्तै:

- ± विशेषक ± निश्चयार्थ ± सीमासूचक ± सङ्ख्याबोधक ± विभाजक
६. ती उसका चारजना सारै प्रिय साथीहरू
रानाथारू
जे बाके चार बोरा गेहुँ
(यी उसका चार बोरा गहुँ ।)
लिङ्गभेद र निर्धारकका सीमा भित्र सामान्य नाम पदावली भिन्न हुने देखिन्छ ।

३.२.१.४ निश्चयार्थक

नेपाली भाषामा निश्चयार्थक पदहरू पनि सामान्य नाम पदावली अन्तर्गत आउँछन्; जस्तै: यो, यी, त्यो, ती आदि

७.

नेपाली	रानाथारू
यो कृष्ण	जा, जे, बो, बे आदि)
ती मान्छे	(यो, यी, त्यो, ती)

(नेपाली र रानाथारू भाषाका निश्चयार्थक पदहरू पनि समान किसिमका नै देखिन्छन् ।)

३.२.१.५ सीमासूचक

नेपाली भाषामा नाम पदावलीमा सीमासूचक पदहरू पनि पदावलीका रूपमा आउँछन्; जस्तै:

८.

नेपाली	रानाथारू
हरेक	और (अरू)
प्रत्येक	थोरी (थोरै)
केही	कोइ (कुनै)
केवल	अगलो (अघिल्लो)
उही आदि	बहे (त्यही)

सीमासूचक पदहरू पनि नेपाली र रानाथारू भाषामा समान किसिमका रहेका छन् ।

३.२.१.६ सङ्ख्याबोधक (परिमाण) र विभाजक

सामान्य नाम पदावली अन्तर्गत परिमाणबोधक र विभाजक पनि पदावलीका घटकका रूपमा आउँछन्; जस्तै:

९.

नेपाली	रानाथारू
पाँच जना मानिस	चार बैयर (चार वटा स्वास्नी)
तीन वटा कापी	तीन सङ्गी (तीनजना साथी)
दुइटा जुत्ता	हरेक आदमी (प्रत्येक मान्छे)

यस उदाहरणमा नेपालीमा 'जना' 'वटा' कोटिकार आएका छन् तर रानाथारू भाषामा त्यस्ता कोटिकार नआएरै पदावली बनेको छ ।

३.२.१.७ परिमाणबोधक (सङ्ख्या) र निर्धारक

नेपाली भाषामा सामान्य नाम पदावली अन्तर्गत परिमाण र निर्धारकका पदावली पनि आउँछन्; जस्तै:

१०. एक किलो राम्रो चिनी

± निर्धारक ± शीर्ष

रानाथारू

११. दुइ कुन्टल सर्जू धान

± निर्धारक + शीर्ष

(दुई क्विन्टल सर्जू धान)

यस उदाहरणमा 'एक किलो' 'दुई कुन्टल' परिमाण बोधकका रूपमा आएका छन् ।

३.२.२ नाम पदावलीमा विशेषक (गुणवाचक)

नेपाली भाषामा नाम पदावलीमा विशेषक रहने पदावलीहरू पनि आउँछन्; जस्तै:

नेपाली

१२. समीक्षाको खुशीको लहर

रानाथारू

१३. रामकिसनको दुःखको बादर

(रामकिसनको दुःखको बादल)

यस उदाहरणमा 'खुशीको लहर' र 'दुःखको बादर' गुणवाचक (विशेषक) का रूपमा आएका छन् ।

३.२.२.१ नाम पदावलीमा नाम वा नाम पदावली नै विशेषक

नेपाली भाषामा नाम पदावली अन्तर्गत नै नाम वा नाम पदावली नै विशेषक हुने पदावली पनि आउँछन्; जस्तै:

१४.

नेपाली	रानाथारू
कैलाली जिल्ला	हिन्दू धरम् (हिन्दू धर्म)
नेपाली भाषा	हरिवंश पुराण (हरिवंश पुराण)

यस उदाहरणमा 'नेपाली भाषा', 'हिन्दू धरम्' पद नै विशेषकका रूपमा आएकाले नेपाली र रानाथारू भाषामा समानता देखिन्छ ।

३.२.२.२ विशेषण वा विशेषण पदावली नै विशेषक

नाम पदावली भित्र विशेषण वा विशेषण पदावली नै विशेषक रहने पदावली पनि आउंछन्; जस्तै:

+ निर्धारक + विशेषक + शीर्ष

१५. त्यो विशाल आकाश

रानाथारू

१६. जा बौना आदमी

(यो पुङ्को मान्छे)

± निर्धारक ± विशेषक + शीर्ष

माथिको उदाहरणमा 'विशाल' र 'बौना' पदहरू मिलेर पदावलीको संरचना भएको छ। विशेषण पदावली नै विशेषक रहेकोले दुवै भाषाको समान अवस्था देखिन्छ।

३.२.२.३ उपवाक्य नै विशेषक

नेपाली भाषामा नाम पदावली अन्तर्गत उपवाक्य नै विशेषकका रूपमा आउने पदावली पनि रहन्छन्; जस्तै:

नेपाली

१७. सबिना (बुहारी भएर) आउंदाको बेला

+ नाम + विशेषक + शीर्ष

रानाथारू

१८. करमसिंह (पद्यना हुइके) आव बेरा

करमसिंह प्रधान भएर आएको बेला

± नाम ± विशेषक + शीर्ष

यस उदाहरणमा 'बुहारी भएर' र 'पद्यना हुइके' जस्ता उपवाक्यहरू विशेषणका रूपमा आएर पदावली बनाएका छन् ।

३.२.३ विभक्तिसहित वा विभक्तिरहितका नाम पदावली

नाम पदावलीकै अर्को भेदका रूपमा विभक्ति लाग्ने वा विभक्ति नलाग्ने पदावलीहरू पनि आउँछन्; जस्तै:

१९.

नेपाली	रानाथारू
वनमा बास	शान्तिके ताहिं प्रेम (शान्तिका लागि प्रेम)
घरमा काम	कागजमें सही (कागजमा दस्तखत)

माथिका उदाहरणमा नेपाली पदावलीमा 'मा' विभक्ति लागेर पदावली बनेको छ । रानाथारू भाषामा 'ताहिं' 'में' विभक्ति लागेर पदावली बनेको छ । पदावलीमा विभक्तिका तहमा पनि समान किसिमको संरचना देखिन्छ ।

३.२.४ क्रियार्थक र नाम आउने पदावली

नेपाली भाषामा नाम पदावली अन्तर्गत नै क्रियार्थक र नाम सँगसँगै आउने पदावलीहरू पनि रहन्छन्; जस्तै:

२०.

नेपाली	रानाथारू
लेखेको कापी	पजरी आगी (बल्दो आगो)
बल्दो आगो	पढीभै किताब (पढेको किताब)
लाग्दो प्यास	खानबारी चिभ (खाने कुरा)

यी उदाहरणमा नेपाली र रानाथारू भाषा दुवैमा क्रियार्थक पद अगाडि र नाम पछाडि आएर पदावली संरचित भएकाले समान नै छन् ।

३.२.५ समानाधिकरण र नाम आउने पदावली

नाम पदावली अन्तर्गत नै समानाधिकरण र नाम आउने पदावलीहरू पनि आउंछन्; जस्तै:

२१.

नेपाली	रानाथारू
राजा भूपाल	दुई किलो चून (दुई किलो पिठो)
रामप्रसाद खनाल	राजकुमार सिद्धार्थ (राजकुमार सिद्धार्थ)
तीन बोरा चामल	भैया कर्मु (भाई कर्मु)

यी उदाहरणमा समानाधिकरण र नाम सँगसँगै आएर पदावली निर्माण भएको देखिन्छ। त्यसैले पदावली संरचनामा समानता छ।

३.२.६ व्यक्तिवाचक पदावली

नेपाली भाषाको नाम पदावली अन्तर्गत नै व्यक्तिवाचक पदावली पनि पर्दछन्; जस्तै:

२२.

नेपाली	रानाथारू
± पूरक + शीर्ष	अच्छो रामप्रवेश (राम्रो रामप्रवेश)
± बिचरो + हरिहर	± पूरक + शीर्ष
± गरीब + प्रमोद	बुरो बजीरा (खराब बजीरा)

यी उदाहरणमा पनि नाम र पूरकका रूपमा विशेषण आएर पदावली बनेकोले समानता नै छ।

३.२.७ शीर्षका रूपमा व्यक्तिवाचक

नाम पदावली भित्र आउने व्यक्तिवाचक पदावली शीर्षका रूपमा पनि आउँछ; जस्तै:

२३.

नेपाली	रानाथारू
+ शीर्ष + शीर्ष	+ पहिलाद + दरबारी
+ प्रकाश + हरिहरू	+ रामसरन + तारासिंह
+ विनोद + कृष्णहरू	+ शीर्ष + शीर्ष

यस उदाहरणमा पनि नामहरू शीर्षका रूपमा आएर पदावली बनेकाले समान नै देखिन्छ ।

३.२.८ स्थानवाचक शीर्षका रूपमा

नेपाली भाषाको नाम पदावली अन्तर्गतको स्थानवाचक पदावली शीर्षका रूपमा रहने पदावली पनि आउँछन्; जस्तै:

२४. काठमाडौं

वीरगन्ज

धनगढी

पोखरा

यस्ता स्थानवाचक रानाथारू भाषामा पनि आउँछन् ।

समग्रमा नाम पदावलीमा नाम शीर्षका रूपमा रहने पदावली, लिङ्ग भेद भएका पदावली, निर्धारक, निश्चयार्थक, सीमासूचक, परिमाणबोधक र विभाजक रहने पदावली, परिमाणबोधक र निर्धारक रहने पदावली पर्दछन् । नाम पदावलीभित्रै नाम पदावली नै विशेषक हुने, विशेषण पदावली नै विशेषक हुने, उपवाक्य नै विशेषक हुने, विभक्ति लागेका वा नलागेका, समानाधिकरण र नाम हुने, व्यक्तिवाचक र स्थानवाचक शीर्षका रूपमा रहने पदावली पनि पर्दछन् ।

३.३ विशेषण पदावली (पदसमूह)

विशेषण वर्गको पद शीर्ष हुने पदावली नै विशेषण पदावली हो । विशेषण पदावलीको चिनारी विभिन्न विद्वान्हरूले दिएका छन् ।

वाक्यमा जसले विशेषण सरह काम गर्छ त्यो पद नै विशेषण पदसमूह हो (शर्मा, २०५३ : १३१) ।

विशेषण पद शीर्ष हुने पदावलीलाई विशेषण पदावली भनिन्छ । यसको संरचना केवल एउटा पदबाट (विशेषणबाट) मात्र पनि हुन सक्छ र एकभन्दा बढी पद हुँदा परिमाणबोधक क्रियाविशेषण (धेरै, निकै, भन्नु, सारै आदि) विशेषक भएर आउँछन् । विशेषण पदावलीमा पूरक हुँदैन (शर्मा, लुइटेल, २०६० : १६३) ।

माथि लिखित मतहरूलाई विश्लेषण गर्दा विशेषण पद शीर्ष हुने पदावली नै विशेषण पदावली हो । यसमा मात्राबोधक पद विशेषकका रूपमा आउँछन् र पूरक रहँदैन भन्ने प्रष्ट हुन्छ ।

विशेषण पदावलीको चर्चा आचार्य (ई. १९९१), गौतम (ई. १९९६), चापागाई (२०५३), न्यौपाने (२०६१) ले पनि गरेका छन् ।

३.३.१ विशेषण पदावली

नेपाली भाषामा विशेषण पदावलीमा विशेषण वर्गको पद शीर्ष रहेर आउँछ; जस्तै:

२५.

नेपाली	रानाथारू
+ विशेषक + शीर्ष	+ इकदम +साफ एकदम सफा
+ बहुत + घमण्डी	+ विशेषक + शीर्ष
+ भन्नु + धेरै	+ थोरी + शान्त अलि शान्त

माथिको उदाहरणमा नेपालीमा 'बहुत', 'भन्' विशेषक रहेका छन् भने रानाथारू भाषामा 'इकदम', 'थोरी' विशेषक आएर पदावली बनेकाले समान नै देखिन्छ ।

३.३.२ विशेषण शीर्षका रूपमा

विशेषण पदावली अन्तर्गत विशेषण शीर्षका रूपमा आउने पदावलीहरू रहन्छन्; जस्तै:

२६.

नेपाली	रानाथारू
राम्रो	गरीब (गरीब)
अग्लो	धनी (धनी)
होचो	बढिया (राम्रो)

विशेषण शीर्षका रूपमा आउने पदावलीमा रानाथारू र नेपाली भाषामा भिन्नता छैन ।

३.३.३ विशेषण पदावलीमा परिमाणबोधक

नेपाली भाषाका विशेषण पदावलीमा परिमाणका विशेषण पदावली 'भन्दा', 'भन्'ले तुलना भएका पदावली आउनुका साथै विशेषणको प्राधान्य भएका पदावली पनि आउँछन् ।

३.३.३.१ परिमाणबोधक विशेषणहरू

विशेषण पदावली अन्तर्गत परिमाणबोधकका पदावलीहरू पनि आउँछन्; जस्तै:

२७.

नेपाली	रानाथारू
अझ गाह्रो लेखाई	जद्धा रूपैया (ज्यादा रूपैयाँ)
अलि फरक विचार	जद्धा बुरो रोग (ज्यादा नराम्रो रोग)
धेरै नराम्रो घटना	थोरी काम (थोरै काम)

माथिका उदाहरणमा 'अभ्र गाढो', 'अलि फरक' नेपाली भाषाका परिमाणका विशेषणहरू आएर पदावली बनेको छ । रानाथारू भाषामा 'जद्धा बुरो' विशेषणले परिमाणको रूप जनाएको छ ।

३.३.३.२ तुलनात्मक परिमाणबोधक पदावली

नेपाली भाषाको विशेषण पदावलीभित्र तुलनात्मक परिमाणबोधकका पदावलीहरू पर्दछन् ।

३.३.३.२.१ 'भन्दा' ले तुलना

विशेषण पदावलीमा 'भन्दा' ले तुलना गरिएका पदावली पनि आउँछन्; जस्तै:

२८. + नाम + तुलनात्मक एकाई (भन्दा) + नाम + शीर्ष
+ धन + भन्दा + विद्या + ठूलो हो ।
+ भाग्य + भन्दा + कर्म + ठूलो हो ।

रानाथारू

- + नाम + तुलनात्मक एकाई (से) + नाम + शीर्ष
२९. + सामन + से + क्वार + अच्छो है
(साउनभन्दा असोज राम्रो छ ।)
+ गोविन्द + से + राजकुमार + बडो है
(गोविन्दभन्दा रामकुमार ठूलो छ ।)

यी उदाहरणमा नेपालीमा 'भन्दा' ले तुलनाको रूप देखाएको छ भने रानाथारू भाषामा 'से' एकाईले तुलना भएको छ अरू पदावलीहरूमा समानता नै छ ।

३.३.३.२.२ 'भन्' ले तुलना

नेपाली भाषाको विशेषण पदावलीमा 'भन्' ले तुलना गरिएका पदावलीहरू पनि पर्दछन्; जस्तै:

+ नाम + तुलनात्मक एकाइ (भन्) + शीर्ष

३०. + दिनहरू + भन् + कस्टकर लाग्थे ।

+ सावित्री + भन् + दुब्लाउँदै गई ।

रानाथारू

+ नाम + तुलनात्मक एकाइ (और) + शीर्ष

३१. + कृसनपाल + और + गरीब होत् रहे ।

(कृसनपाल भन् गरीब हुँदै थियो ।)

+ पुरनसिंह + और + ठुल्हो भौ ।

(पुरनसिंह भन् मोटायो।)

माथिका उदाहरणमा नेपालीमा 'भन्' पदले तुलनाको एकाइ बनाएको छ । रानाथारू भाषामा 'और' पद तुलनात्मक एकाइका रूपमा आएर वाक्य संरचित छ । रानाथारू भाषामा 'और/औ' पदले 'र' को अर्थ पनि बुझाउँछ ।

३.३.३.२.३ विशेषणको सर्वोच्चता भएका परिमाणबोधक पदावली

विशेषण पदावलीभित्र विशेषणको सर्वोच्चता रहेका परिमाणबोधक पदावलीहरू पनि आउँछन्; जस्तै:

+ नाम + विशेषणको सर्वोच्चता (सबभन्दा) + शीर्ष

३२. + सगरमाथा + सबभन्दा अग्लो + चुचुरो हो ।

+ अङ्ग्रेजी + सबभन्दा गाह्रो + विषय हो ।

रानाथारू

+ नाम + विशेषणको सर्वोच्चता (सबसे) + शीर्ष

३३. + पोखरा + सबसे अच्छो + ठाउँ है ।

(पोखरा सबभन्दा राम्रो ठाउँ हो ।)

+ श्याम + सबसे बडो + आदमी है ।

(श्याम सबभन्दा ठूलो मान्छे हो ।)

माथिका उदाहरणमा 'सबभन्दा' र 'सबसे' पदले वाक्यमा विशेषणको सर्वोच्च रूप देखाएका छन् । वाक्य संरचनामा अरू पदावलीमा समानता नै छ ।

३.३.३.२.४ चयनात्मक विशेषणको सर्वोच्चता भएका परिमाणबोधक

नेपाली भाषाको विशेषण पदावली अन्तर्गत चयनात्मक विशेषणको सर्वोच्चता भएका परिमाणबोधकका पदावली पनि आउँछन्; जस्तै:

३४. त्यो ठाउँ रमेशलाई संसारमा सबभन्दा प्यारो चीज थियो

रानाथारू

३५. मोहन अपन लौणाके सबसे जाधा प्यार करत् है ।

(मोहन आफ्नो छोेरालाई सबभन्दा बढी माया गर्छ।)

यी उदाहरणमा 'संसारमा सबभन्दा' र 'सबसे जाधा' पदावलीहरू चयनात्मक पदावलीका रूपमा छन् ।

३.३.४ विभक्तिसहित वा विभक्तिरहित नामसहित

विशेषण पदावलीभित्र विभक्ति लागेका र नलागेका नाम पनि पदावलीका रूपमा आउँछन्; जस्तै:

३६.

नेपाली	रानाथारू
खेतीका लागि उपयोगी	भात खानबारो (भात खाने)
कर्तव्यदेखि डराउने	घरमें बैठनबारो (घरमा बस्ने)

यी उदाहरणमा नेपाली भाषामा 'लागि' देखि विभक्ति हुन् भने रानाथारू भाषामा 'में' विभक्ति हो । 'भात खान बारो' पदावलीमा विभक्ति नलागेरै पदावली रहेको छ ।

३.३.४.१ क्रियार्थकसहितका पदावली

नेपाली भाषाका विशेषण पदावलीमा क्रियार्थक सहितका पदावलीहरू पनि आउँछन्; जस्तै:

३७.

नेपाली	रानाथारू
लड्ने जाने	गातै आनबारो (गाउँदै आउने)
खाँदै आउने	हँसतै जानबारो (हाँस्दै जाने)

यी उदाहरणमा क्रियार्थक पदहरू नेपाली र रानाथारू दुवै भाषामा समान किसिमका छन् ।

३.३.४.२ उपमार्थक पदावली

विशेषण पदावली अन्तर्गत उपमाका पदावलीहरू पनि पर्दछन्; जस्तै:

३८.

नेपाली	रानाथारू
जूनजस्तै उज्यालो	गेहुँहानी लाल (गेहुँजस्तै रातो)
सुनजस्तै शुद्ध	मोयहानी अच्छो (मजस्तै राम्रो)

यी उदाहरणमा नेपालीमा 'जस्तै' पदले उपमार्थक अर्थ दिएको छ भने रानाथारूमा 'हानी' पदले उपमार्थक अर्थ दिएको छ । रानाथारू भाषामा 'लाल' पदले 'गोरो' भन्ने अर्थ पनि बुझाउँछ ।

३.३.४.३ समान स्तर भएका पदावली

नेपाली भाषाको विशेषण पदावली अन्तर्गत समान स्तर भएका विशेषणका पदावलीहरू पनि पर्दछन्; जस्तै:

३९.

नेपाली	रानाथारू
सेतो र राम्रो	कारो औ लाल (कालो र गोरो)
शुद्ध र उत्कृष्ट	लाल औ कर्सौरो (गोरो र गहुँगोरो)

माथिका उदाहरणमा 'र' ले र रानाथारू भाषामा 'औ' ले समान स्तर बुझाएका छन् । पदावलीको अरू संरचनामा समानता छ ।

३.३.५ व्युत्पादनबाट पदावली

नेपाली भाषामा नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियाबाट व्युत्पादन भएर पनि पदावली बनेका छन् ।

३.३.५.१ नामबाट व्युत्पादन भएका पदावली

नेपाली भाषाका विशेषण पदावली अन्तर्गत नामबाट व्युत्पादन भएका पदावलीहरू आउँछन्; जस्तै:

४०.

नेपाली	रानाथारू
मायालु	भिखारी
दाउरे	घरेलु
मुखाले	रोगी

माथिको उदाहरणमा 'माया', 'दाउरे', 'मुख' र रानाथारू भाषामा 'भिख', 'घर', 'रोग' मूलधातुबाट व्युत्पादन भएकोले समानता नै छ ।

३.३.५.२ सर्वनामबाट व्युत्पादन भएका विशेषण पदावली

विशेषण पदावली अन्तर्गत सर्वनामबाट व्युत्पादन भएका पदावलीहरू पनि आउँछन्; जस्तै:

४१.

नेपाली	रानाथारू
त्यही	बहे (त्यही)
यही	जहे (यही)
उही	जित्का (जति)

माथिका उदाहरणमा 'त्यो', 'यो', 'उ' र रानाथारू भाषामा 'बो', 'जा', 'जित्तो' सर्वनाम मूलधातुबाट व्युत्पादन भएर पदावली बनेका छन् ।

३.३.५.३ विशेषणबाट व्युत्पादन भएका विशेषण पदावली

नेपाली भाषाको विशेषण पदावलीमा विशेषणबाटै व्युत्पादन भएर आउने पदावलीहरू पनि पर्दछन्; जस्तै:

४२.

नेपाली	रानाथारू
पाँचौँ	दोबर (दोब्बर)
एकसरो	इक्का (एक्का)
गेरुवा	पेरुवा (पहेँलो)

यी उदाहरणमा पनि 'पाँच', 'एक', 'गेरु' र रानाथारूमा 'दुई', 'एक', 'पेरो' विशेषण मूलधातुबाट व्युत्पादन भएर पदावली बनेका छन् ।

३.३.५.४ क्रियाबाट व्युत्पादन भएका पदावली

विशेषण पदावली अन्तर्गत क्रियाबाट व्युत्पादन भएर बनेका पदावलीहरू पनि पर्दछन् । जस्तै:

४३.

नेपाली	रानाथारू
बुभक्कड	मगन्ता (माग्ने)
दौडने	सम्भौता (समभदारी)
पढन्ता	नौसिखिया (सिकारु)

माथिका उदाहरणमा 'बुभ्', 'दौड', 'पढ', 'माग', 'सम्भ्', 'सिखिया' मूल धातुबाट व्युत्पादन भएर नै पदावली बनेका छन् ।

समग्रमा विशेषण पदावलीभित्र विशेषण शीर्षका रूपमा रहने, परिमाणबोधकका पदावली, परिमाणबोधक विशेषणहरू, 'भन्दा', 'भन्' ले तुलना भएका पदावली, विशेषणको सर्वोच्चता भएका परिमाणका पदावली पर्दछन् । विशेषण पदावलीभित्रै चयनात्मक विशेषण हुने, विभक्ति सहित वा रहितका पदावली क्रियार्थकका पदावली, उपमार्थकका पदावली र नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियाबाट व्युत्पादन भएका पदावली पनि पर्दछन् ।

३.४ क्रिया पदावली (पदसमूह)

क्रिया वर्गको पद शीर्ष रहने पदावली नै क्रिया पदावली हो । क्रिया पदावलीको चिनारी विभिन्न विद्वान्हरूले दिएका छन् ।

क्रिया पद शीर्ष रहेको पदावली क्रिया पदावली हो । यसले कालबोधक क्रियाविशेषण विशेषकका रूपमा लिन्छ (यादव, रेग्मी, २०५९ : २२१) ।

क्रिया पद शीर्ष हुने पदावलीलाई क्रिया पदावली भनिन्छ । यसको संरचनामा एकभन्दा बढी पद हुँदा विशेषकका रूपमा समयवाचक क्रियाविशेषण (हिजो, आज, अस्ति आदि) र पूरकका रूपमा नाम पदावली तथा क्रियाविशेषण पदावली आउँछ (शर्मा, लुइटेल्, २०६० : १६४) ।

माथि लिखित मतहरूलाई विश्लेषण गर्दा क्रिया पद शीर्ष हुने पद नै क्रिया पदावली हो । यसमा कालबोधक क्रियाविशेषण विशेषकका रूपमा र नाम पदावली, क्रियाविशेषण पदावली पूरकका रूपमा आउँछन् भन्ने प्रस्ट हुन्छ ।

क्रिया पदावलीका बारेमा आचार्य (इ. १९९१), चापागाईं (२०५३), न्यौपाने (२०६१) ले पनि चर्चा गरेका छन् ।

३.४.१ असमापिका क्रिया पदावली

नेपाली भाषाको क्रिया पदावली अन्तर्गत असमापिका क्रिया रहेका पदावलीहरू आउँछन्; जस्तै:

४४.

नेपाली	रानाथारू
जाँदाजाँदै	लगानखान (लाउनखान)
आउँदाजाँदा	उठनबैठन (उठबस गर्न)
पढेलेखेको	देखतैदेखत् (हेर्दाहेर्दै)

नेपाली र रानाथारू भाषाका असापिका क्रियाहरूमा भिन्नता छैन । समान किसिमका छन् ।

३.४.२ समापिका क्रिया पदावली

क्रिया पदावली अन्तर्गत समापिका क्रिया रहेका पदावलीहरू पनि पर्दछन्;
जस्तै:

४५.

नेपाली	रानाथारू
खान्छ	खै है (खाला/खान्छ)
खायो	खाई (खायो)
खा	खा (खा)
खाला	जै है (जाला/जान्छ)

माथिका उदाहरणमा नेपाली र रानाथारू भाषामा क्रिया पदावली समान देखिन्छन् तर रानाथारू भाषाका 'खाई', 'खा', 'जै है', 'खै है' पदहरूले नामसँगको सङ्गतिका आधारमा मात्र लिङ्गको बोध गराउँछन् ।

३.४.३ क्रिया पदावलीमा सहायक क्रिया

नेपाली भाषाका क्रिया पदावली अन्तर्गत सहायक क्रियाका पदावलीहरू पनि पर्दछन्; जस्तै:

४६.

नेपाली	रानाथारू
पर्छ	पडैगो (पर्छ)
पच्यो	पडो (पच्यो)
पर्थ्यो	पडैगो (पर्ला)
परेछ	पडन (पर्नु)

माथिका उदाहरणमा नेपाली र रानाथारू भाषाका सहायक क्रिया पदावलीमा भिन्नता छैन । समान किसिमको नै बनावट छ ।

३.४.४ अकरण क्रिया

नेपाली भाषामा क्रियामा उपसर्ग र परसर्ग लागेर अकरण क्रिया बन्दछन् ।

३.४.४.१ अकरण उपसर्ग

क्रिया पदावली अन्तर्गत उपसर्ग लागेका अकरण क्रियाका पदावलीहरू पनि आउँछन्; जस्तै:

४७.

नेपाली	रानाथारू
नखानुस्	मत् करौ (नगर्नुस्)
नजानुस्	मत् खाबौ (नखानुस्)
नगर्नुस्	मत् जाबौ (नजानुस्)

यी उदाहरणमा नेपालीमा 'न' र रानाथारूमा 'मत्' उपसर्ग आएर अकरण क्रिया भएको छ । तर रानाथारूमा परसर्ग 'मत्' लागेर पनि पदावली बन्दछ जस्तै : 'करौ मत्', 'खाबौ मत्' आदि ।

३.४.४.२ अकरण परसर्ग

क्रिया पदावली अन्तर्गत परसर्ग लागेका अकरण क्रियाका पदावलीहरू पनि आउँछन्; जस्तै:

४८.

नेपाली	रानाथारू
गर्दैन	सोत् ना है (सुत्दैन)
जाँदैन	भौ ना (भएन)
हुँदैन	खात् ना है (खाँदैन)

यी उदाहरणमा नेपालीमा 'न' र रानाथारूमा 'ना है', 'ना' ले परसर्ग जनाएका छन् । तर रानाथारूमा 'ना' उपसर्गले पनि अकरण जनाउँछ जस्तै - 'ना सोत् है', 'ना खात् है' आदि ।

३.४.५ अनिवार्य रूपमा सम्प्रदान पूरक अगाडि आउने क्रिया पदावली

नेपाली भाषामा क्रिया पदावलीमा अनिवार्य रूपमा सम्प्रदान पूरक अगाडि आउने पदावलीहरू पनि आउँछन्; जस्तै:

४९.

नेपाली	रानाथारू
भोक लाग्नु	भुँख लागन (भोक लाग्नु)
दिक्क लाग्नु	हगास् लागन (दिसा लाग्नु)
थकाइ लाग्नु	प्यास लागन (तिर्खा लाग्नु)

माथिका उदाहरणमा 'भोक', 'दिक्क', 'थकाइ' र रानाथारूमा 'भुँख', 'हगास्', 'प्यास' सम्प्रदान पूरकका रूपमा आएका छन् । दुवै भाषामा समानता नै रहेको छ ।

३.४.६ क्रिया पदावलीमा विशेषक

क्रिया पदावली अन्तर्गत विशेषक रहने पदावलीहरू पनि पर्दछन्; जस्तै:

५०.

नेपाली	रानाथारू
+ क्रियाविशेषण + विधेय	+ धिरेसे + आव (विस्तारै आयो)
+ सुस्तरी + गयो	+ क्रियाविशेषण + विधेय
+ जोरले + हान्यो	+ जोरसे + हँसो (जोरले हाँस्यो)

यी उदाहरणमा 'सुस्तरी', 'जोरले' र रानाथारू भाषामा 'धिरेसे', 'जोरसे' पदहरू विशेषकका रूपमा रहेका छन् ।

३.४.७ कृदन्त र क्रियापद आउने पदावली

नेपाली भाषामा क्रिया पदावली अन्तर्गत कृदन्त र क्रियापद आउने पदावलीहरू पनि पर्दछन्; जस्तै:

५१.

नेपाली	रानाथारू
गर्न सक्छ	मारी रहे (पिटेको थियो)
भरेको थियो	कर् पै है (गर्न सक्छ)
रोएको थियो	खाई रहे (खाएको थियो)

यी उदाहरणमा 'सक्छ', 'थियो', 'रहे', 'पै है' कृदन्तका रूपमा आएका छन् । रानाथारू र नेपाली दुवै भाषामा क्रियासँगको सङ्गति समान छ ।

३.४.८ विभक्तिसहित वा विभक्तिरहित नाम र क्रिया

क्रिया पदावलीमा विभक्ति लागेका वा नलागेका नाम र क्रिया पदावलीका रूपमा आउँछन्; जस्तै:

५२.

नेपाली	रानाथारू
किताब च्याल्छ	चिठी लिखत् है (चिठी लेख्छ)
कलम समाल्छ	भैयासे पुछ्त् है (भाईसँग सोध्छ)
मामासँग भन्छ	छुट्टीमें घरे गौ (छुट्टीमा घर गयो)

यी उदाहरणमा नेपालीमा विभक्ति आएको जस्तै रानाथारूमा पनि आएको छ ।
‘सँग’, ‘में’, ‘से’ विभक्तिहरू नेपाली र रानाथारू भाषामा समान किसिमले आएका छन् ।

३.४.९ विशेषण र क्रिया आउने पदावली

क्रिया पदावली अन्तर्गत विशेषण र क्रिया सँगसँगै आउने पदावलीहरू पनि आउँछन्; जस्तै:

५३.

नेपाली	रानाथारू
असल छ	बुरो है (खराब छ)
राम्रो छ	बेमान है (बेइमान छ)
कम खायो	जद्धा दै (धेरै दियो)

यी उदाहरणहरूमा पनि नेपाली र रानाथारू भाषामा विशेषण र क्रिया आउने पदावलीमा समानता छ ।

३.४.१० अनुकरणात्मक शब्द र क्रिया

नेपाली भाषाको क्रिया पदावलीमा अनुकरणात्मक शब्द र क्रियाहरू पनि पदावलीका रूपमा आउँछन्; जस्तै:

५४.

नेपाली	रानाथारू
टहटह लाग्यो	प्याँ दिना रोइ (प्याँ गरी रोई)
सलल बग्यो	मुसुक्-मुसुक् हँसो (मुसुक्क मुसुक्क हाँस्यो)
सुईय गयो	दौह दिना मारी (ड्याम्म गरी पिट्यो)

माथिको उदाहरणमा अनुकरणात्मक शब्द नेपाली र रानाथारूमा समान नै छन् । क्रियासँगको सङ्गतिमा पनि समानता नै देखिन्छ ।

समग्रमा क्रिया पदावलीभित्र समापिका र असमापिका क्रिया भएका, उपसर्ग र परसर्ग लागेका अकरण क्रिया, सम्प्रदान पूरक आउने, विशेषक रहने, क्रियापद र कृदन्त आउने, विभक्ति सहितका वा रहितका नाम र क्रिया, विशेषण र क्रिया तथा अनुकरणात्मक शब्द र क्रिया आउने पदावली पर्दछन् ।

३.५ क्रियाविशेषण पदावली (पदसमूह)

क्रियाविशेषण पद शीर्ष हुने पदावली नै क्रियाविशेषण पदावली हो । क्रियाविशेषण पदावलीको चिनारी विभिन्न विद्वान्हरूले दिएका छन् ।

वाक्यमा जसले क्रियाविशेषण सरह काम गर्छ त्यो नै क्रियाविशेषण पदसमूह हो (शर्मा, २०५३ : १३१) ।

क्रियाविशेषण पद शीर्ष रहेको पदावली क्रियाविशेषण पदावली हो । यसमा मात्राबोधक पद विशेषकका रूपमा आउँछ । यसको पूरक हुँदैन (यादव, रेग्मी, २०५९ : २२२) ।

माथि लिखित मतहरूलाई हेर्दा क्रियाविशेषण पद शीर्ष रहने पदावली नै क्रियाविशेषण पदावली हो । एकभन्दा बढी पदबाट संरचित भएमा मात्राबोधक क्रियाविशेषण विशेषक रहन्छ । यसमा पूरक हुँदैन भन्ने प्रस्ट हुन्छ ।

क्रियाविशेषण पदावलीको चर्चा आचार्य (इ.स. १९९१), चापागाई (२०५३), न्यौपाने (२०६१) ले पनि गरेका छन् ।

३.५.१ क्रियाविशेषण

नेपाली भाषाको क्रियाविशेषण पदावलीमा क्रियाविशेषण पद शीर्ष रहेर आउँछ; जस्तै:

± पूरक ± विशेषक + शीर्ष

५५. ± गाउँबाट ± धेरै + टाढा

± शहरबाट ± थोरै + नजिक

रानाथारू

५६. ± सिरेसे ± गजब + दूर
(उत्तरबाट धेरै टाढा)
± पूरक ± विशेषक + शीर्ष
± कैलालीसे ± थोरी + ढिङ्गइ
(कैलालीबाट अलि नजिक)

यी उदाहरणहरूमा नेपाली र रानाथारू दुवै भाषामा पूरक र विशेषकहरू नआउँदा पनि क्रियाविशेषण पदावली बन्दछ। पदावलीमा ऐच्छिक घटक नभए पनि पदावली बन्ने भएकाले दुवै भाषामा समानता छ।

३.५.२ साधारण क्रियाविशेषण

नेपाली भाषामा व्युत्पादन भएर 'अरी', 'साथ', 'पूर्वक' मा अन्त हुने क्रियाविशेषण आउनुको साथै व्युत्पादन नभएका क्रियाविशेषण पनि आउँछन्। पुच्छेप्रश्न, संयोजक र निश्चयार्थक क्रियाविशेषणहरू पनि आउँछन्।

३.५.२.१ व्युत्पादन भएका क्रियाविशेषण

नेपाली भाषामा व्युत्पादन भएर पनि क्रियाविशेषण पदावलीहरू आउँछन्।

(क) 'अरी' मा अन्त हुने क्रियाविशेषण

क्रियाविशेषण पदावलीमा व्युत्पादन भई 'अरी' मा अन्त हुने क्रियाविशेषण पदावलीहरू पर्दछन्; जस्तै:

५७.

नेपाली	रानाथारू
राम्रो → राम्ररी	अच्छेसे (राम्ररी)
बेस → बेसरी	धिरेसे (सुस्तरी)
सुस्त → सुस्तरी	अइसे (यसरी)
कसो → कसरी (पुच्छेप्रश्न)	उइसे (उसरी)
जसो → जसरी (संयोजक)	जैसे (जसरी)

यी उदाहरणमा नेपालीमा व्युत्पादन भएर 'अरी' मा अन्त भएका पदावली छन् भने रानाथारूमा 'से' परसर्ग लागेर अन्त भएका छन् । नेपाली र रानाथारू भाषाको व्युत्पादन प्रक्रिया फरक छ ।

(ख) 'साथ' मा अन्त हुने क्रियाविशेषण

क्रियाविशेषण पदावली अन्तर्गत 'साथ' मा अन्त हुने क्रियाविशेषण पदावलीहरू पनि आउँछन्; जस्तै:

५८.

नेपाली	रानाथारू
खुशीसाथ	खुशीसे (खुशीसाथ)
दिक्दारीसाथ	प्रेमसे (प्रेमसाथ)
फुर्तीसाथ	फुर्तीसे (फुर्तीसाथ)
	जोससे (जोससाथ)

यी उदाहरणहरूमा नेपालीमा 'साथ' आएर पदावलीको निर्माण भएको छ तर रानाथारू भाषामा 'से' पदले नै 'साथ' भन्ने अर्थ बुझाएको हुँदा नेपाली भाषाको भन्दा फरक छ ।

(ग) 'पूर्वक' मा अन्त हुने क्रियाविशेषण

क्रियाविशेषण पदावली अन्तर्गत 'पूर्वक' मा अन्त हुने क्रियाविशेषण पदावलीहरू पनि आउँछन्; जस्तै:

५९.

नेपाली	रानाथारू
उत्साहपूर्वक	जोससे (उत्साहपूर्वक)
आनन्दपूर्वक	अनन्दसे (आनन्दपूर्वक)
धैर्यपूर्वक	धीरजसे (धैर्यपूर्वक)

माथिका उदाहरणमा रानाथारू भाषामा 'से' पदले नै 'पूर्वक' को अर्थ बोध गराएको छ । नेपाली र रानाथारू भाषामा भिन्नता छ ।

३.५.२.२ व्युत्पादन नभएका क्रियाविशेषण

नेपाली भाषाको क्रियाविशेषण पदावलीमा व्युत्पादन नभएका क्रियाविशेषण पदहरू पनि आउँछन्; जस्तै:

६०.

नेपाली	रानाथारू
अहिले	तक् (सम्म)
केही	इतय (यता)
सदैव	फिर्के (फेरि)
उहिले	कब् (कहिले)

यी उदाहरणमा नेपालीका व्युत्पादन नभएका क्रियाविशेषण पदावली छन् । रानाथारू भाषामा पनि व्युत्पादन नभएरै 'तक्', 'इतय', 'कब्' क्रियाविशेषण आएका छन् । 'फिर्के' पदमा 'के' परसर्ग लागेको छ । तर रानाथारू भाषामा 'फिर्' मात्रले पनि 'फेरि' को अर्थ बुझाउँछ ।

३.५.३ पुच्छेप्रश्न, संयोजक र निश्चयार्थक क्रियाविशेषण

क्रियाविशेषण पदावली अन्तर्गत पुच्छेप्रश्न, संयोजक र निश्चयार्थक क्रियाविशेषणहरू पनि पदावलीका रूपमा आउँछन् ।

३.५.३.१ पुच्छे प्रश्न

नेपाली भाषामा क्रियाविशेषण पदावली अन्तर्गत पुच्छेप्रश्नहरू पनि पदावलीका रूपमा आउँछन्; जस्तै:

६१.

नेपाली	रानाथारू
कहाँ	कहाँ, कब्, कैसे
कहिले	(कहाँ, कहिले, कसरी)
कसरी	कितै (कता), काहे (किन)
कता	कैसो (कस्तो) कौन (को)

नेपाली र रानाथारू भाषाका पुच्छेप्रश्नमा असमानता छैन । समान किसिमका नै छन् ।

३.५.३.२ संयोजक

क्रियाविशेषण पदावली अन्तर्गत संयोजकहरू पदावलीका रूपमा आउँछन्;
जस्तै:

६२.

नेपाली	रानाथारू
जहाँ	जहाँ (जहाँ)
जहिले	जब् (जहिले)
जसरी	जैसे (जसरी)
जता	जितै (जता)

नेपाली र रानाथारू भाषाका संयोजकहरू पनि समान नै छन् । असमानता छैन ।

३.५.३.३ निश्चयार्थक

क्रियाविशेषण पदावलीमा निश्चयार्थक पदहरू पनि पदावलीका रूपमा आउंछन्; जस्तै:

६३.

नेपाली	रानाथारू
त्यहाँ	हुवाँ (त्यहाँ)
यहाँ	हियाँ (यहाँ)
उहिले	तब् (उहिले/तब)
त्यसरी	अइसे (यसरी)

नेपाली र रानाथारू भाषाका निश्चयार्थक पदावलीमा पनि समानता नै छ । असमानता छैन ।

३.५.४ संयुक्त क्रियाविशेषण

नेपाली भाषामा संयुक्त क्रियाविशेषणका पदहरू पनि पदावलीका रूपमा आउंछन्; जस्तै:

६४.

नेपाली	रानाथारू
अगाडी-पट्टी	अग्गु घेन (अगाडि तिर)
आमने-सामने	तरे घेन (तल तिर)
मुनि-तिर	सिरे घेन (उत्तर तिर)
पाटी-तिर	जौरे-जौरे (नजिक नजिक)
पारी-पट्टि	दक्खिन घेन (दक्षिण तिर)

यी उदाहरणमा नेपालीमा 'पट्टि', 'तिर' लागेर संयुक्त रूप बनेको छ भने रानाथारूमा 'घेन' पद आएर संयुक्त रूप बनेको छ । संयुक्त क्रियाविशेषण संरचनामा असमानता देखिन्छ ।

समग्रमा क्रियाविशेषण पदावलीभित्र साधारण क्रियाविशेषण भएका, व्युत्पादन भएका र नभएका क्रियाविशेषण, पुच्छेप्रश्न, संयोजक र निश्चयार्थक क्रियाविशेषण भएका पदावली र संयुक्त क्रियाविशेषण हुने पदावलीहरू पर्दछन् ।

३.६ निष्कर्ष

नेपाली र रानाथारू भाषामा पदावली संरचनाको प्रक्रिया समान छ । वाक्य निर्माणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका रहने पदावलीहरू चार किसिमका छन् । ती नाम पदावली, विशेषण पदावली, क्रिया पदावली र क्रियाविशेषण पदावली हुन् ।

नाम वर्गको पद शीर्षरहने पद नै नाम पदावली (पदसमूह) हो । नाम पदावलीमा निर्धारक विशेषकका रूपमा र पूरकका रूपमा विशेषण पदावली आउँछ । नाम पदावलीभित्र सामान्य नाम पदावली र व्यक्तिवाचक नाम पदावली आउँछन् ।

विशेषण वर्गको पद शीर्ष हुने पदसमूह नै विशेषण पदावली (पदसमूह) हो । विशेषण पदावलीमा परिमाणबोधक क्रियाविशेषण विशेषक भएर आउँछन् । विशेषण पदावलीमा पूरक रहँदैन । विशेषण पदावलीभित्र विशेषण शीर्षका रूपमा आउने, परिमाणबोधकका पदावली, विशेषणको प्राधान्यता रहने पदावली हुन्छन् । विशेषण पदावली नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियाका मूलधातुबाट व्युत्पन्न भएर पनि बन्छन् ।

क्रियापद शीर्ष हुने पद नै क्रिया पदावली (पदसमूह) हो । यसमा कालबोधक क्रियाविशेषण विशेषकका रूपमा र नाम पदावली, क्रियाविशेषण पदावली पूरकका रूपमा आउँछन् । क्रिया पदावली भित्र पनि असमापिका, समापिका क्रिया पदावली, क्रिया शीर्षका रूपमा आउने पदावली, सहायक क्रियाका पदावली, अकरण क्रियाका पदावली, सम्प्रदान पूरक आउने पदावली र क्रिया पदावलीमा विशेषक रहने पदावलीहरू आउँछन् ।

क्रियाविशेषण पद शीर्ष रहने पदावली नै क्रियाविशेषण पदावली हो । क्रियाविशेषण पदावलीमा मात्राबोधक विशेषक रहन्छ र पूरक आउँदैन । क्रियाविशेषण पदावलीभिन्न रूपायन भएर 'अरी', 'साथ', 'पूर्वक' मा अन्त हुने पदावली आउँछन् । यस प्रकारको पदावलीमा पुच्छ्रेप्रश्न, संयोजक र निश्चयार्थक क्रियाविशेषणहरू पनि पदावलीका रूपमा आउनुको साथै संयुक्त क्रियाविशेषणहरू पनि पदावलीका रूपमा आउँछन् ।

चौथो परिच्छेद

सारांश तथा निष्कर्ष

नेपाल विविध भाषा-भाषी र जातजाति भएको देश हो । नेपाल भौगोलिक क्षेत्रफलका दृष्टिले सानो छ । यहाँ संसारका चार भाषा परिवार भित्रका ९२ भन्दा बढी भाषाहरू बोलिन्छन् (राष्ट्रिय जनगणना, २०५८) । नेपालको अन्तरिम संविधानले नेपालमा बोलिने सबै भाषालाई राष्ट्रभाषाको मान्यता दिएको छ । नेपालको मुख्य गरी कैलाली र कञ्चनपुरमा बसोबास गर्ने रानाथारू जाति छिमेकी मुलुक भारतको उत्तरप्रदेश राज्यको बनगवाँ, बनकटी, सुर्मा लगायतका ठाउँमा पनि बसोबास गर्दछन् । अल्पसङ्ख्यक र सीमान्तीकृत रानाथारू जातिको जनसङ्ख्या १,२५,००० रहेको छ (राना, २०६० : ९) । रानाथारू भाषामा व्याकरण र साहित्य लेखनको परम्परा नरहे पनि पत्रपत्रिकाको प्रकाशन प्रारम्भ भएको छ । रानाथारू भाषामा सामान्य काम पनि अघि बढेको छैन । भाषिक अध्ययनका दृष्टिले रानाथारू भाषा पछि रहेको छ । भाषामा वाक्यको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । पदावलीहरू मिलेर नै वाक्य निर्माण हुन्छ । यस अध्ययनमा नेपाली र रानाथारू भाषामा पदावली संरचनाको तुलनात्मक विश्लेषण प्रस्तुत छ ।

यस अध्ययनको पहिलो परिच्छेदमा शोधको परिचय प्रस्तुत छ । शोध परिचयको क्रममा शोधको समस्या र उद्देश्यको निर्धारणका साथै यस शोधकार्यको औचित्य पुष्टि र सीमाको पनि निर्धारण गरिएको छ । यस परिच्छेदमा सामग्री सङ्कलन विधि र सामग्री विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार निर्माण गरिएको छ ।

दोस्रो परिच्छेदमा नेपाली भाषा र रानाथारू भाषाका पदावलीको चिनारी दिइएको छ । पदावलीका संरचक घटकहरूबारे चर्चा गर्दै पदावलीका प्रकारहरू निर्धारण गरिएको छ । नेपाली र रानाथारू भाषाका पदावलीको तुलना गर्ने आधार निक्यौल गरिएको छ । भाषा व्याकरणिक एकाइहरूको संयोजन हो । ध्वनि, शब्द, पद, पदावली, उपवाक्य हुँदै वाक्य बन्दछ । वाक्य निर्माणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका रहने पदावलीमा शीर्ष, विशेषक र पूरक संरचक घटक हुन्छन् । नेपाली भाषामा नाम,

पदावली, विशेषण पदावली, क्रिया पदावली र क्रियाविशेषण पदावली गरी ४ प्रकारका पदावली छन् । नेपाली र रानाथारू भाषामा वाक्य निर्माणको प्रक्रिया समान किसिमको रहेकोले तुलनात्मक अध्ययन गर्ने आधार रहेको छ ।

तेस्रो परिच्छेदमा नाम पदावली, विशेषण पदावली, क्रिया पदावली र क्रिया विशेषण पदावलीको चर्चा गर्दै ती पदावलीभित्र पर्ने अरू प्रकारहरू र घटकहरूको विस्तृत चर्चा गरिएको छ ।

नाम वर्गको पद शीर्ष रहने पदसमूह नै नाम पदावली हो । नाम पदावलीमा निर्धारक विशेषकका रूपमा र विशेषण पदावली पूरकका रूपमा आउन सक्छन् । नाम पदावलीभित्र पनि सामान्य नाम पदावली, नाम शीर्षका रूपमा आउने पदावली, नामको लिङ्ग भेद हुने पदावली, निर्धारकहरू, निश्चयार्थक, सीमासूचक, सङ्ख्याबोधक र विभाजक आउने पदावली पर्दछन् । नाम पदावलीका अरू प्रकारहरूमा परिमाणबोधक निर्धारकका रूपमा आउने पदावली, गुणवाचक (विशेषक) पदावली, नाम पदावली नै विशेषक हुने पदावली, उपवाक्य नै विशेषक हुने पदावली आउँछन् । नाम पदावली भित्र विभक्ति सहितका वा विभक्ति रहितका, क्रियार्थक र नाम आउने, समानाधिकरण र नाम आउने पदावली पनि आउँछन् । नाम पदावलीकै रूप अन्तर्गत व्यक्तिवाचक शीर्षका रूपमा आउने, स्थानवाचक नै शीर्षका रूपमा आउने पदावलीहरू पनि पर्दछन् ।

विशेषण वर्गको पद शीर्ष हुने पदावली नै विशेषण पदावली हो । विशेषण पदावलीमा परिमाणबोधक क्रियाविशेषण विशेषक रहन्छन् । विशेषण पदावलीमा पूरक हुँदैन । विशेषण पदावलीभित्र विशेषण शीर्षका रूपमा रहने, परिमाणबोधकका विशेषण, तुलनात्मक परिमाणबोधकका विशेषण, विशेषणको सर्वोच्चता रहने विशेषण पदावली पर्दछन् । त्यसैगरी विशेषण पदावली भित्र विभक्ति लागेका वा नलागेका, क्रियार्थक सहितका उपमार्थक सहितका, समान स्तरका र व्युत्पादन भएका पदावलीहरू पनि पर्दछन् ।

क्रिया वर्गको पद शीर्ष रहने पदावली नै क्रिया पदावली हो । यसमा कालबोधक क्रियाविशेषण विशेषकका रूपमा र नाम पदावली, क्रियाविशेषण पदावली पूरकका रूपमा आउँछन् । क्रिया पदावली अन्तर्गत असमापिका क्रिया भएका, समापिका क्रिया भएका, सहायक क्रिया भएका, उपसर्ग र परसर्ग लागेका अकरण क्रिया भएका, सम्प्रदान पूरकका लागेका क्रिया पदावलीहरू आउँछन् । क्रिया पदावली अन्तर्गत नै विशेषक रहने, कृदन्त र क्रियापद आउने, विभक्ति लागेका वा नलागेका नाम र क्रिया सहितका, विशेषण र क्रिया आउने, अनुकरणात्मक शब्द र क्रिया आउने पदावलीहरू पनि पर्दछन् ।

क्रियाविशेषण पद शीर्ष रहने पदावली नै क्रियाविशेषण पदावली हो । यस प्रकारको पदावलीमा मात्राबोधक क्रियाविशेषण विशेषकका रूपमा रहन्छ । क्रियाविशेषण पदावलीमा पूरक हुँदैन । क्रियाविशेषण पदावलीभित्र रूपायन भएर अरी, साथ, पूर्वकमा अन्त हुने पदावली, रूपायन नभएका पदावली पर्दछन् । क्रियाविशेषण पदावली अन्तर्गत नै पुच्छेप्रश्न, संयोजक, निश्चयार्थक क्रियाविशेषणका पदावलीहरू पर्नुका साथै संयुक्त क्रियाविशेषणका पदावलीहरू पनि पर्दछन् ।

नेपाली भाषा र रानाथारू भाषाका पदावली संरचनाको तुलनात्मक अध्ययन गरिएको यस अध्ययन, विश्लेषणबाट प्राप्त उपलब्धिहरूलाई बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

- एकवचन र बहुवचनको रूप नेपाली भाषाको भन्दा फरक छ । जस्तै:

नेपाली रानाथारू

केटो - लौणा

केटाहरू - लौणा

रानाथारू भाषामा 'लौणा' मात्रले पनि बहुवचनको रूप बुझाउँछ । तर निरो/बेढब/गजब/तमान/लौणालोग लागेर पनि बहुवचनको रूप बुझाउँछ ।

- रानाथारू भाषामा हलन्त शब्दको बढी प्रयोग रहेको छ ।
जस्तै: बैठ्, उठ्, कल्, मत्, हम् आदि (बस, उठ, भोलि, नाई, हामी)
- रानाथारू भाषामा 'भोलि' र 'हिजो' बुझाउन एउटै शब्द 'कल्' को प्रयोग हुन्छ । क्रियासँगको सङ्गतिले मात्र स्पष्ट हुन्छ । त्यसैगरी 'अस्ति' र 'पर्सि' बुझाउन 'पसौँ' शब्दको प्रयोग हुन्छ ।
- रानाथारू र नेपाली भाषामा प्राथमिक सम्बोधनका शब्दहरूमा पनि भिन्नता छ । रानाथारूमा तै/तय् (ताँ), र तुम् (तिमी, तपाईं, हजुर आदि) शब्द मात्रै प्रचलनमा छन् ।
- नेपाली भाषामा जस्तै रानाथारू भाषामा पनि 'ड' वर्णको प्रचलन छैन ।
- रानाथारू भाषामा विभक्ति लागेर वा विभक्ति नलागेरै वाक्य बन्दछन् । जस्तै:
रीना खाई
रीना खान्छ्/ रीनाले खान्छ्/रीनाले खाई
मोहनके पुलिस मारीं ।
(मोहनलाई पुलिसले पिटे ।)
- नेपाली भाषाको जस्तो रानाथारू भाषामा क्रियामा लिङ्ग भेद फरक-फरक छ । जस्तै:
कृसन खाई (कृसनले खायो)
प्रबिना खाई (प्रबिनाले खाई)
हरिनारायण गौ (हरिनारायण गयो)
किर्सा गै (किर्सा गइ)
- नेपाली भाषामा उपसर्ग लागेर अकरण बनेका पदावलीमा रानाथारू भाषामा परसर्ग पनि लाग्छ । जस्तै:

नखानुस् (मत् खाबौ) ले बुभाउँछ तर 'खाबौ मत्' ले पनि अकरण बुभाउँछ ।
यो 'खाँदै नखानु' भन्ने अर्थमा प्रयोग हुन्छ ।

- नेपाली भाषामा परसर्ग लागेर अकरण बनेका पदावलीमा रानाथारू भाषामा उपसर्ग पनि लाग्दछ; जस्तै:

गर्देन (ना कर्त्त है)

जाँदैन (ना जात् है)

रानाथारू भाषामा 'गर्देन' र 'जाँदैन' लाई 'कर्त्त ना है' र 'जात् ना है' ले पनि बुभाउँछ । यो 'गर्दे गर्देन', 'जाँदै जाँदैन' भन्ने अर्थमा प्रयोग हुन्छ ।

- नेपाली र रानाथारू भाषामा कोटिकारहरू पनि फरक-फरक पाइन्छन् । जस्तै:

तीनवटा आईमाई (तीन बैयर मनै)

एक कोसो केरा (छिँयाँ/एक छिँयाँ)

तीन कोसा मकै (तीन जुन्ना/भुट्टा)

- समग्रमा रानाथारू भाषा हिन्दी भाषासँग नजिक देखिए पनि नेपाली भाषासँग पनि समानता रहेको देखिन्छ ।

रानाथारू भाषामा सम्भाव्य शोधशीर्षक

(क) रानाथारू भाषामा पदसङ्गति

(ख) रानाथारू भाषामा वाच्यव्यवस्था

सन्दर्भ ग्रन्थ सूची

- आचार्य, जयराम. (इ. १९९१). *अ डिस्क्रिप्टिभ ग्रामर अफ नेपाली एन्ड एन एनालाइज्ड कर्प्स*. वासिङ्टन डि.सी. : जर्जटाउन युनिभर्सिटी प्रेस ।
- एटन, जे.ए.. (इ. १८२०). *अ ग्रामर अफ नेपाली ल्याङ्ग्वेज*. कलकत्ता : फिलिप पेराइरा ।
- खनाल, मोहनप्रसाद. (२०६८). *नेपाली भाषाका हजार वर्ष*. काठमाडौं : राइनो पब्लिकेसन प्रा.लि. ।
- गौतम, देवीप्रसाद. (२०४९). *नेपाली भाषा परिचय*. काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
-, देवीप्रसाद. (इ. १९९६). *द स्ट्रक्चर अफ एड्जेक्टिभ फ्रेजेज इन नेपाली*. प्रथम संस्क. काठमाडौं : मुना प्रकाशन ।
-, देवीप्रसाद. (२०५३). *नेपालीमा पदावली व्यवस्था*. (त्रि.वि. मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायमा प्रस्तुत अप्रकाशित विद्यावारिधि शोधप्रबन्ध) ।
- चापागाईं, नरेन्द्र. (२०५३). *आधुनिक नेपाली व्याकरण तथा रचना*. प्रथम संस्क. काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
- टर्नबुल, आर.ए.. (इ. १८८७). *नेपाली ग्रामर एन्ड भोकाबुलेरी*. तेस्रो संस्क.. दार्जिलिङ : द मिसन हाउस वान्सटेड ।
- न्यौपाने, टङ्कप्रसाद. (२०६१). *भाषाविज्ञानको रूपरेखा*. दोस्रो संस्क. धरान : एन.बि.डी. प्रकाशन ।
- पोखरेल, बालकृष्ण. (२०२२). *राष्ट्रभाषा*. प्रथम संस्क.. काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
-, (२०५०). *राष्ट्रभाषा*. नवौं संस्क.. काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
- पोखरेल, माधवप्रसाद. (२०५६). *नेपाली वाक्य व्याकरण*. दो.संस्क.. काठमाडौं : एकता बुक्स डिस्ट्रिब्युटर्स ।
- बन्धु, चूडामणि. (२०३०). *भाषाविज्ञान*. पहिलो संस्क.. काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।

-, चूडामणि. (२०५३). *भाषाविज्ञान*. सातौं संस्क.. काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
- भट्ट, पुष्करराज. (२०६५). *सुदूरपश्चिममा मातृभाषा-साहित्य*. बनेपा : जनमत प्रकाशन ।
- यादव, योगेन्द्रप्रसाद र भीमनारायण रेग्मी. (२०५९). *भाषाविज्ञान*. दो.संस्क.. काठमाडौं
: हिरा बुक्स इन्टरप्राइजेज ।
- यात्री, यज्ञराज. (२०६८). *रानाथारू लोक संस्कृति परिचय*. धनगढी : मालमतिदेवी
रानाथारू ।
- रेग्मी, चूडामणि उपाध्याय. (२०२५). *नेपाली भाषाको उत्पत्ति*. ललितपुर : जगदम्बा
प्रकाशन ।
- शर्मा, सोमनाथ. (वि.सं. १९७६). *मध्यचन्द्रिका*. काठमाडौं : सोमनाथ शर्मा ।
- शर्मा, मोहनराज. (२०५३). *शब्द रचना र वर्ण-विन्यास*. काठमाडौं : नवीन प्रकाशन ।
- शर्मा, मोहनराज र खगेन्द्र प्र. लुइटेल. (२०६०). *आधुनिक भाषाविज्ञान*. काठमाडौं :
विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- सिंह, जयपृथ्वीबहादुर. (वि.सं. १९६९). *प्राकृत व्याकरण*. काठमाडौं : गोरखापत्र
संस्थान ।
- सुवेदी, उपेन्द्र (२०६५). *नेपाली र रानाथारू भाषाका व्याकरणिक कोटिको तुलनात्मक
अध्ययन* (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

पत्रपत्रिकासूची

राना, नारदमुनि. (२०६०). 'कइसे करै आपन ?' *राम-राम* (वर्ष १, अङ्क २, अगहन)
पृ. ९-११ ।

लखवारी. वर्ष १, अङ्क-१, २०६६ ।

परिशिष्ट (क)
संवाद- खेतीपाती

भङ्गी रानाथारू	वर्ष - ४९	धनगढी-१३, कैलाली गाऊँ
शोधार्थी	राम राम (नमस्कार)	
भङ्गी	राम राम (नमस्कार)	
शो.	का कर्त हौ जा ? (के गर्दै हुनुहुन्छ यो ?)	
भ.	जा मै मोटर चलैया हौं । (यो म मोटर (पानी तान्ने मसीन) चलाउने हुँ ।)	
शो.	मोटर, का करैया हौ मोटर से ? (मोटर, के गर्नुहुन्छ मोटरले ?)	
भ.	बो बारी छिंचैया । (यो बारी सिंचाइ गर्ने ।)	
शो.	बारी छिंचत हौ, का लगाय हौ सब्जी ? (बारी सिंचाइ गर्दै हुनुहुन्छ, के लगाउनु भा'छ तरकारी ?)	
भ.	हाँ, सब्जी । (अँ, तरकारी ।)	
शो.	कै बिघामें लगाय हौ ? (कति बिघामा लगाउनु भा'छ ?)	
भ.	अइसी है, आद्यो कट्ठा तक । (यस्तै छ, आधा कट्ठा सम्म ।)	
शो.	का की सब्जी लगाय हौ ? (के को तरकारी लगाउनु भा'छ ?)	
भ.	जा मिर्चा है औ बा है गोभी । (यो खुर्सानी छ, अनी त्यो छ कोपी ।)	

- शो. जा फर्त है तौ अपने खै हो कि बेंचैगे कि कैसे करैगे ?
(यो फल्ल त्पसपछि आफै खानुहुन्छ कि बेचनुहुन्छ कि कसो गर्नुहुन्छ ?)
- भ. उइसे ता अपनी ताहीं लगाय है, जा बहे काम ना चलन लागत है तौ १-२ दिन बैच देत हैं । थोरीकिना बैच देत हैं काम चलान ताहीं ।
(उसो त आफनै लागि लगाया हौं, त्यै काम चल लागेन भने १-२ दिन बेचिदिन्छौं । अलिकति बेचिदिन्छौं, काम चलाउनलाई ।)
- शो. मतलब बेचन ताहीं बजारमें पुगात हौ कि इतै आ जात हैं ?
(मतलब बिक्री गर्नलाई बजार पुग्याउनुहुन्छ कि यतै आउंछन् ?)
- भ. बे इतै गाँवघरमें चलो जात है ।
(ति यतै गाउँघरमें गै हाल्छ ।)
- शो. मिर्चा कौन महिनामें फर्त है ?
(खुर्सानी कुन महिनामा फल्ल ?)
- भ. बे फरी गै ।
(ति फलिसके ।)
- शो. कौन जातको मिर्चा लगाय हौ ?
(कुन जातको खुर्सानी लगाउनु भा'छ ?)
- भ. जा, बो नामधारी है ।
(यो, त्यो नामधारी हो ।)
- शो. खोब तितो होत् है ?
(खुब पिरो हुन्छ ?)
- भ. तितो होत् है, मै ता आसौं आसौं लगाव हौं ।
(पिरो हुन्छ, मैले त यसैपाली लगाया हूँ ।)
- शो. एक बोटामें कित्का फराय देत् हौ ?
(एक बोटमा कति फलाउनुहुन्छ ?)
- भ. मै ता आसौं शुरु करो हौं, पता ना कित्का फर्त है ।
(मैले त यसैपाली शुरु गय्या हूँ, थाहा भएन कति फल्ल ।)

- शो. तौ जा फर्त है, जैसे कि पुरो को पुरो बेंच देत हौ कि अपने खान ताहीं धर्त हौ ?
(यो फल्छ, जस्तो कि पुरै बेचुहुन्छ कि आफु खानलाई राखुहुन्छ ?)
- भ. ना, जा अपनों घरके ताहीं ।
(नाई, यो आफ्नो घरको लागि ।)
- शो. तौ जा मोटरसे छिंचत हौ ता बिल ता बिजुली को जद्धा आत हुइ है ?
(अनि मोटरले सिंचुहुन्छ त, बिल त बिजुलीको बढी आउँछ होला ?)
- भ. तौ का करै ? हातसे गठत ना है ।
(त के गरौं ? हातले भ्याइँदैन ।)
- शो. आधो कट्ठा हातसे ना गठत है ?
(आधा कट्ठा हातले भ्याइँदैन ?)
- भ. मोटर लगाय हैं तौ मोटरैसे छिंचत हैं ।
(मोटर लगाया छौं त मोटरैले सिंच्यौं ।)
- शो. कै घन्टा लाग जात् है ?
(कति घण्टा लागिहाल्छ ?)
- भ. लाग जात है १-२ घण्टा, पुरो बारी छिंचत ।
(लागिहाल्छ १-२ घण्टा, पुरै बारी सिंच्न ।)
- शो. धान उन गाँह डारे ?
(धानहरू दाईं गरिसक्नुभयो ?)
- भ. गाँह डारे ।
(दाइ सक्यौं ।)
- शो. कित्का निकारे ?
(कति निकाल्नुभयो ?)
- भ. मिर् ता जद्धा ना है, अधिया बटैया बारो आदमी हौ ।
(मेरो त बढी छैन, अधिया बटैया वाला मान्छे हुँ ।)
- शो. ए अपनी जमीन ना है तुम्हर ?
(ए आफ्नो जग्गा छैन तपाईंको ?)

- भ. अपनी जमीन ना है ।
(आफ्नो जग्गा छैन ।)
- शो. एकू नैयाँ ? (एकपनि छैन ?)
- भ. अइसी थोरीकिना ८-१० कट्ठा है ।
(यस्तै अलिकता ८-१० कट्ठा छ ।)
- शो. इत्का से ना होत् है गुजारा ?
(यत्तिले हुँदैन गुजारा ?)
- भ. अधिया लगान् पडत है ।
(अधिया लगाउनु पर्दछ ।)
- शो. कै आदमीक परिवार है तुम्हर ?
(कति मान्छेको परिवार छ तपाईंको ?)
- भ. अइसी ९ आदमीको परिवार है ।
(यस्तै ९ मान्छेको परिवार छ ।)
- शो. जैसी कि अधिया लगाय हौ, फरात हौ धान, तौ बेंच भि देत हौ हने ?
(जस्तै अधिया लगाउनुभा'छ, फलाउनुहुन्छ त बेच्नु पनि हुन्छ हैन ?)
- भ. तौ काम ना चलत है तौ १-२ बोरा बेंच देत हैं न त अपनै खानै ताहीं होत है ।
(त्यै काम चलने भने १-२ बोरा बेचदछौं नत्र त आफैँ खानलाई हुन्छ ।)
- शो. कौन धान लगात हौ ? (कुन धान लगाउनुहुन्छ ?)
- भ. सर्जू धान । (सर्जू धान ।)
- शो. अच्छो बालो मसनो धान ना लगात हौ ?
(राम्रो वाला मसिनो धान लगाउनुहुन्छ ?)
- भ. मसनो लगात हैं तौ हम किसानके घाटा लागत है ।
(मसिनो लगायौं भने त हामी किसानलाई घाटा लाग्छ ।)
- शो. कैसे घाटा ? (कसरी घाटा ?)
- भ. उत्तो फर्त नैयाँ, उत्तो लगत पुगाय ना पात ।
(उति फल्दैन, उति लगानी पुगाउन सकदैनौं ।)

- शो. बामे लगानी जद्धा लागत है ?
(त्यसमा लगानी बढी लाग्छ ?)
- भ. बामें अइसो है बो देरम आत है, लगानम शुरुम पड जात् है सर्जू
लगाय लेत् हैं ।
(त्यसमा यस्तो छ त्यो ढिलो आउँछ, रोप्न चैं शुरुमै पछ, सर्जू
रोप्दछौं ।)
- शो. खानु उनु खाय लै ? (खाना खानुभयो ?)
- भ. अहाँ खाय लै (अँ खाइसक्यौं ।)
- शो. लेव तौ बैठियौ, राम राम ।
(लौ त बस्नुहोला नमस्कार ।)

परिशिष्ट (ख)
संवाद- शारीरिक श्रम

- सूर्जा राना वर्ष - ४८ धनगढी-१३, कैलाली गाऊँ
- शो. राम राम का कर्त हौ जा ?
(नमस्कार के गर्दे हुनुहुन्छ यो ?)
- सू. राम राम खटिया बिनत हैं ।
(नमस्कार खटिया बुन्दैछौं ।)
- शो. ए काकी खटिया बिनत हौ ?
(ए के को खटिया बुन्दै हुनुहुन्छ ?)
- सू. पटुवाकी बिनत हैं । (जुटको बुन्दै छौं ।)
- शो. और का का की बिनत हौ ?
(अरू के-के को खाट बुनुहुन्छ ?)
- सू. और जुटकी होत है, पिलास्टी होत् है ।
(अरू जुट हुन्छ, प्लाष्टिक हुन्छ ।)
- शो. जा खटिया बिनत हौ, तौ के मेलक बिन जात हैं ?
(यो खटिया बुन्दैछौं, अनि कति किसिमको बिनिन्छन् ?)
- सू. बिन जात हैं २-३ मेलक ।
(बिनिन्छन् २-३ किसिमका ।)
- शो. कौन-कौन मेलक होत हैं जैसे चकरा होत है और ?
(कुन कुन किसिमका हुन्छन् जस्तै चक्र हुन्छ अरू ?)
- सू. चकरा होत् है, पानचौकी होत् है ।
(चक्र हुन्छ, पानचौकी हुन्छ ।)
- शो. तुम कै मेलक जान्त हौ ?
(तपाईं कति किसिमको जान्नुहुन्छ ?)
- सू. हम् ता बस् २ मेलक जान्त हैं ।
(हामी त बस् २ किसिमको जान्दछौं ।)
- शो. और ना सिखे ?
(अरू सिक्नुभएन ?)

- सू. और ना सिखे, इत्के जान्त ।
(अरू सिकेनौं, यत्ति जान्दछौं ।)
- शो. इन्के सिखाय रहे हौ कि पहिले से सिखे भै हैं ?
(यिनलाई सिकाउँदै हुनुहुन्छ कि अघि नै सिकेका हुन् ?)
- सू. जा सिखो ना रहे, सिखत है अब ।
(यसले सिकेको थिएन, सिक्तै छ अब ।)
- शो. सिखत् है तौ कै दिनमें सिख् जै है ?
(सिक्दैछ त कति दिनमा सिक्हाल्छ ?)
- सू. अब जा अइसी कर्त कर्त सिख् जै है १-२ दिनमें ।
(अब यो यस्तै गर्दै गर्दै सिक्हाल्छ १-२ दिनमा ।)
- शो. खटिया बिनन कै घण्टा लागत है ?
(खटिया बुन्न कति घण्टा लाग्छ ?)
- सू. लगभग २ घण्टा ।
(लगभग २ घण्टा)
- शो. खटिया बिनन् ताहीं बजारमें ज्याला, मजुरी ले हौ तौ कित्तो ले हौ ?
(खटिया बुन्नलाई बजारमा ज्याला लिनुभयो भने कति लिनुहुन्छ ?)
- सू. ज्याला बहे ३०० रूपैया लेत हैं ।
(ज्याला त्यै ३०० रूपैया लिन्छौं ।)
- शो. दिनभरेमें कै खटिया बिन दे हौ अइसे ?
(दिनभरीमा कति खटिया बुन्नुहुन्छ यसरी ?)
- सू. तीन खटिया ।
(तीन खटिया ।)
- शो. रस्सी अपनै लगात् हौ कि बिनबान् बारो देत् है ?
(रस्सी आफ्नै लगाउनुहुन्छ कि बुनाउनेवालाले दिन्छ ?)
- सू. बिनबान्बारो देत् है ।
(बुनाउनेवालाले दिन्छ ।)
- शो. औ रस्सी अपनै लगै हौ तौ ?
(अनि रस्सी आफै लगाउनुभयो भने ?)

- सू. तौ ता हजार रूपैयाँ ।
(अनि त हजार रूपैया ।)
- शो. ए तौ कोइ मेलक रस्सीक भी बन् जै है खटिया ?
(ए त्यसो भए कुनै किसिमको रसीको पनि बनिहाल्छ खटिया ?)
- सू. हाँ बन् जै है ।
(अँ, बनीहाल्छ ।)
- शो. जा खटियाको चलन कैसो है हराय गौ कि ?
(यो खटियाको चलन कस्तो छ हरायो कि ?)
- सू. है, उइसे और भी हैं ।
(छ, उसरी अरू पनि छन् ।)
- शो. ना ना कुइ कट्ठाकी खटियामें सोत हैं ?
(नाई नाई कोही काठको खटियामा सुल्छन् ?)
- सू. चलत हैं अभै ।
(चल्दैछन् अहिले ।)
- शो. लेव तौ बैठियौ राम राम
(लौ त बस्नुहोला नमस्कार)
- सू. राम राम
(नमस्कार)

परिशिष्ट (ग)

संवाद- सांस्कृतिक पक्ष

- सुन्दर राना वर्ष - ४३ धनगढी-१३, कैलाली गाउँ
- शो. राम राम कौन गाँवक हौ ?
(नमस्कार, कुन गाउँको हुनुहुन्छ ?)
- सु. मै त यार कैलालीक हौं ।
(म त यार कैलालीको हुँ)
- शो. पुरो ठिकाना बताव अपनो ।
(पुरा ठेगाना भन्नुस् आफ्नो ।)
- सु. वार्ड नं. १३ ध.न.पा.।)
(ध.न.पा. वार्ड नं. १३)
- शो. कौन पट्टिक हौ ?
(कुन टोलको हुनुहुन्छ ?)
- सु. मै दक्खिन पट्टीको हौं ।
(म दक्षिणी टोलको हुँ)
- शो. पधना पट्टीक हौं ? पधना घरके हौ ?
(प्रधान टोलको हुनुहुन्छ ? प्रधानकै घरको हुनुहुन्छ ?)
- सु. हाँ, मै पधनै घरको हौं ।
(अँ, म प्रधानको घरको हुँ ।)
- शो. तौ जैसी की पधना घरके हौ तौ जघा जमीन खोब हुइ है ?
(अनी प्रधान घरको भए त जग्गा जमीन धेरै होला ?)
- सु. जघा जमीन रहे पहिले ता भाइ खोब रहे १५, २० बिघा रहे । धीरे
धीरे खिम्सात गय, दारु पीत गय तौ अब जघा कमै रही गइ, १२
बिघा तक रही गइ है ।
(जग्गा जमीन थियो पहिले त टन्नै १५, २० बिघा थियो । बिस्तारै
बिस्तारै बेचदै गए दारु पिउँदै गए, त्यसैले अब जग्गा कमै रह्यो ।
१२ बिघा सम्म रहेको छ ।)
- शो. तौ १२ बिघा जमीन कासे जोतत हौ ?
(अनि १२ बिघा जग्गा केले जोत्नुहुन्छ ?)

- सु. १२ बिघा पहिले ता गोइसे जोतत् रहें अब साधन हुइ गौ, जमाना भी नयाँ नयाँ आन लगो है, तौ अब टिक्टर लै लै हैं, टिक्टर से जोतत् हैं ।
(१२ बिघा पहिले त गोरुले जोत्थ्यौं, अब साधन भयो, समय पनि नयाँ आउन लाग्यो, त्यसैले ट्रेक्टर लियौं । अब ट्रेक्टरले जोत्छौं ।)
- शो. टिक्टर लै हौ ? कै साल हुइ गए ?
(ट्रेक्टर लिनुभा'छ ? कति वर्ष भयो ?)
- सु. लगभग हुइगौ हमरो १०, १२ साल होन लगो ।
(लगभग भयो हाम्रो, १०-१२ वर्ष हुन थाल्यो ।)
- शो. खुब अच्छो है टिक्टर से ?
(खुब राम्रो छ ट्रेक्टरले ?)
- सु. टिक्टर से ता बढीया, गजब अच्छो जोतत् है ।
(ट्रेक्टरले त राम्रो, धेरै राम्रो जोत्दछ ।)
- शो. बर्धा से कम् खर्चा आत् है की जद्धा आत् है की कैसो होत् है ?
(गोरुभन्दा कम खर्च आउँछ की बढी आउँछ की कस्तो हुन्छ ?)
- सु. बर्धा से ता भाइ बहुत बचाव हुइ जात् है पहिले बर्धा लेत् रहें सालभर ना होत् रहे कभी कभी बेमारी होत् रहे मर जात् रहें । अब टिक्टर लै लै है. बेमारी ता होत् ना है, कभी कभार बिगड गव तौ २-४ हजारम बन् जात् है ।
(गोरुभन्दा त धेरै बचत भै हाल्छ, पहिला गोरु लिन्थ्यौं वर्षदिन पुग्थेन कैले कैले बिमारी भै हाल्थे, मरिहाल्थे । अब ट्रेक्टर लिया छौं, बिमारी त हुँदैन । कहिलेकाँही बिग्रियो भने २-४ हजारमा बनीहाल्छ ।)
- शो. तौ कै आदमीको है तुम्हारो परिवार ?
(त्यसो भए कतिजनाको छ तपाईंको परिवार ?)
- सु. पहिले ता हमरो परिवार बडो रहे अब अलग हुइ गय हैं तौ ३ डेरा भय हैं ३ डेरा मैसे बडो परिवारमें २० आदमीको परिवार, मभलामें १३ आदमीको परिवार औ छुट्काके ६ जनीको परिवार है ।
(पैला त हाम्रो परिवार ठूलो थियो, अब अलग भयौं त ३ परिवार भया छौं । ३ परिवार मध्ये ठूलो परिवारमा २० मान्छे, माहिलो

परिवारमा १३ मान्छेको र कान्छाको परिवारमा ६ जना मान्छेको परिवार छ ।)

- शो. अभै आरामै में हौ ?
(आजकाल आनन्दमै हुनुहुन्छ ?)
- सु. अभै आरामै में है ।
(अहिले आनन्दमै छौं ।)
- शो. तुम्हरो अपनो परिवार कित्का है ? जघा कित्का है ?
(तपाईंको आफ्नो परिवार कति छ ? जग्गा कति छ ?)
- सु. हमरो अपनों का ४ बिघा हुइ है । १२ में ३ भाग पडौ तौ ।
(हाम्रो आफ्नो के ४ बिघा होला । १२ विघामा ३ भाग परेपछि ।)
- शो. परिवार ?
(परिवार ?)
- सु. परिवार अब ठिकै है, खानपीन मजासे पुगतै है ।
(परिवार अब ठिकै छ, खानपीन मजाले पुगिरा'छ ।)
- शो. और बेंच भी लेत हौ ?
(अनि बेच्नु पनि हुन्छ ?)
- सु. हाँ बेंच भी लेत हैं ।
(अँ बेच्च पनि भ्याउँछौ ।)
- शो. कित्का ? ५०-६० हजारक बेंच लेत हौ ?
(कति ? ५०-६० हजारको बेच्नुहुन्छ ?)
- सु. हाँ बो लगभग ५०-६० कुन्टल बेंच लेत हैं ।
(अँ, त्यै लगभग ५०-६० क्विन्टल बेच्छौ ।)
- शो. तौ अभै ता ब्याहक मौसम आइगव है ?
(अनि ऐले त विवाहको मौसम आइसक्यो ?)
- सु. हाँ मौसम आइगव, देखौ अब जा लगन उठो है, भकाभक ब्याह हुइ रहे हैं ।
(अँ मौसम आयो, हेर्नुस् अब यो लगन उठ्या'छ, भकाभक विवाह भै रहेछन् ।)

- शो. तुम्हारे पट्टीमें ना है ब्याह ?
(तपाईको टोलमा छैनन् विवाह ?)
- सु. हमरी पट्टीमें हैं ।
(हाम्रो टोलमा छन्)
- शो. कै ब्याह हैं ?
(कति विवाह छन् ?)
- सु. हमरी पट्टीमें हैं, दुइ ब्याह ।
(हाम्रो टोलमा छन् दुई विवाह ।)
- शो. दुई ब्याह हैं ?
(दुईटा विवाह छन् ?)
- सु. एक है हमरो जा परोसी घर, जा २२ गते हुबैया है ।
(एउटा छ हाम्रो यो छिमेकी घर, यो २२ गते हुनेछ ।)
- शो. जा ब्याहमें पहिले चन्डोल लात रहें, आजकाल जा चला हराय रहो है, कैसो लागत है ?
(यो विवाहमा पहिले डोली ल्याउँथे, आजकाल यो चलन हराउँदैछ, कस्तो लाग्छ ?)
- सु. बो चला, अब पुरानो चला ता उइसे ठिकै रहे, अब समों पर बदल गौ, बदल रहो है ।
(त्यो चलन, अब पुरानो चलन त उसरी ठिकै थियो, अब समय तर बदलियो, बदलिदैछ ।)
- शो. तुम्के कैसो लागत है जा चला ?
(तपाईलाई कस्तो लाग्छ यो चलन ?)
- सु. जा चला मोय, सस्तो है, ठिकै है आनोजानो । पहिले ससुर जात रहें डल्लप लै, दुनियाँ कर्त रहें, अब ता सस्तो कैसे की आइगइ टिक्टर धुर्र दै गय, बैठके चलेगय ।
(यो चलन मलाई, सस्तो छ, ठिकै छ आउनु जानु । पैला त जान्थे गोरुगाडा लिएर, दुनियाँ गर्थे, अब त सस्तो कसरी कि आयो ट्रेक्टर हवार्र, गयो, बसेर गए ।)

- शो. जैसे कि तुम्हरे पट्टीमें २ ब्याह हैं, एक तुम्हरे कुर्मा में है ?
(जस्तो तपाईको टोलमा २ विवाह छन्, एक तपाईको परिवारमै हो ?)
- सु. कुर्मामें है ।
(परिवारमें हो)
- शो. कै गतेक है ?
(कति गतेको हो ?)
- सु. जा है २६ गते ।
(यो हो २६ गते (माघ))
- शो. कैसे होत् है तयारी, धुमधाम ?
(कस्तो हुँदैछ तयारी, धुमधाम ?)
- सु. जा ब्याहा ता बहोत धुमधाम हुइ है ।
(यो विवाह त धेरै धुमधाम हुन्छ ।)
- शो. कौन गाँव जबैया ?
(कुन गाऊँ जाने हो ?)
- सु. जा जबैया है अमिलीया ।
(यो जाने हो अमिलीया ।)
- शो. कौन जिल्ला ?
(कुन जिल्ला ?)
- सु. जा ता मोय पता ना है ।
(यो त मलाई थाहा छैन ।)
- शो. कन्चनपुरमें है ?
(कन्चनपुरमा हो ?)
- सु. हाँ, कन्चनपुर है ।
(अँ, कन्चनपुर हो ।)
- शो. तौ का गाडी लैके जै हौ ?
(अनि के गाडी लगेर जानुहुन्छ ?)
- सु. गाडी जाङ्गी, २-२ जाङ्गी ।
(गाडी जान्छन्, २-२ जान्छन् ।)

- शो. और दारूपानी चलैगो ?
(अरू दारूपानी चल्ला ?)
- सु. दारूपानी ता मारौ चलैगो, धुमधाम होबैगो, बकरौ कटङ्गे, सोरा कटङ्गे ।
(दारूपानी त असाध्यै चल्लेछ, धुमधाम हुनेछ, खसी काटिनेछन्, सुँगुर काटिनेछन् ।)
- शो. कै सोरा कटङ्गे ?
(कति सुँगुर काटिनेछन् ?)
- सु. सोरा ता एकै है, बकरा जाधा कटङ्गे ।
(सुँगुर त एउटै छ, खसी ज्यादा काटिनेछन् ।)
- शो. तुम ता भक्ता हौ ?
(तपाईं त भगत हो ?)
- सु. मै ता भाइ भक्ता हुइ गौ हौ ?
(म त भाइ भगत भै सकें)
- शो. ना खातपीत हौ ?
(खानपीन गर्नुहुन्न ?)
- सु. मै कुछ ना खात हौ ।
(म केही पनि खान्नँ ।)
- शो. तौ कब् से छोड दै हौ ?
(त्यसो भए कहिलेदेखि छोड्नुभयो ?)
- सु. जा जाधा दिन ना भौ है मीर जा अभै थोडी दिन भौ है ।
(यो बढी दिन भा'छैन, मेरो यो आजकालै थोरै दिन भया छ ।)
- शो. अच्छा, पहिले ता खोब पित हुइ हौ ?
(अच्छा, पैला त खुब पिनु हुन्थ्यो ?)
- सु. अरे पहिले ता खुब, मार गलौवा टेंटें हुइ जायँ अब ता थोडी बुढापो आइगव ।
(अरे पैले त खुब, गाला बाङ्गा हुन्थे अब अलिक बुढ्यौली आयो ।)

- शो. कै सालकी उमर हुई गई ?
(कति वर्षको उमेर भयो)
- सु. मेरो उमेर ता लगभग ४३ साल हुइ गौ ।
(मेरो उमेर त लगभग ४३ वर्ष भयो ।)
- शो. जैसे कि अपनी जवानीमें देखत रहो, चालचलनमें भी बहोत् फरक आइगव अब समय बहोत बदली गौ ?
(जस्तो आफ्नो जवानीमा देख्नुहुन्थ्यो, चालचलनमा पनि धेरै फरक आयो अब बदलियो ?)
- सु. अरे जमीन आसमानक फरक आइगव, समों बदली गौ है अब ता भाइ ।
(अरे जमीन आसमानको फरक आइसक्यो समय बदलियो अब त भाइ)
- शो. कैसे ? कैसे ? (कस्तो ? कस्तो ?)
- सु. अब पहिले लौणा लौणीया कहाँ कहाँ घुमत् रहें, कैसे कैसे होत् रहे, अब ता भाइ दिनै दिन बदल रहो है, पहिले घँगरिया लगात रहें अब ता देखौ धोती लगान लगीं, सुरुवाल लगान लगीं, अपनो चलनचल्ती ता पुरो अब हराइगव ।
(अब पैला केटाकेटी कहाँ कहाँ डुल्ये, कस्तो कस्तो हुन्थ्यो, अब त दिनदिनै बदलिदैछ पहिले घँगरिया (लुगा विशेष) लगाउँथे, अब त हेर्नुस् धोती, सुरुवाल लगाउन थाले, आफ्नो चलन त पुरै अब हराइसक्यो ।)
- शो. ना तौ घँगरिया, उँगरिया ता ना लगात् है, बामे ता बतात् बहोत् टेम लागत है, कपडौ बहोत् लागत है ?
(नाई अनि घँगरिया त लगाउँदैनन्, त्यसमा त भनिन्छ, धेरै समय लाग्छ, कपडा पनि धेरै लाग्छ ?)
- सु. हाँ बो तो बहोत टेम लागत है, उनके रात दौस सिना है । बोमें बहोत टेम लागत है । अब ता जा बहोत सस्तो हुइ गव, सुरुवाल सिलाय लै, सुँट सिलाय लै पेटिकोट पैधनवाले बिलोज सिलाय लै सजलो काम हुइ गव ।
(अँ त्यो त धेरै समय लाग्छ, उनीहरूलाई (स्वास्नीमान्छे) रातदिन सिल्नुपर्छ । त्यसमा धेरै समय लाग्छ । अब त यो धेरै सजिलो भयो सुरुवाल सिलायो, कुर्ता सिलायो, पेटिकोट लगाउनेले ब्लाउज सिलायो, सजिलो काम भै हाल्यो ।)

- शो. जा होरी आय रही, होरी खेलत हौ कि नाँय ?
(यो होली आइराछ, होली खेलनुहुन्छ कि नाई ?)
- सु. होरी ता मै भक्ता हुइ गौ हौं, कमै खेलत हौं ?
(होली त म भगत भै सकें, कमै खेल्लु ।)
- शो. पहिले खेलत रहो ?
(पैला खेलनुहुन्थ्यो ?)
- सु. पहिले खोब खेलत रहौं ।
(पैला खुबै खेल्यें ।)
- शो. कै दिनको खेला राहत है ?
(कति दिनको खेल हुन्छ ?)
- सु. जा होरी हमरे रानामें शुरुसे होरी धरी तभी से तयार हुइ जात है ।
(यो होली हाम्रो रानामा शुरुदेखि स्थापना भएदेखि नै तयार भै हाल्छ ।)
- शो. कै दिनले खेलत है ?
(कति दिनसम्म खेल्लुन् ?)
- सु. जा तुम्हर लगभग खेलत है महिना दिनले ।
(यो तपाईंको लगभग खेल्लुन् महिना दिनसम्म)
- शो. आजकालौ खेलत है महिना दिन ?
(आजकाल पनि खेल्लुन् महिना दिन ?)
- सु. आजकाल ता अइसो ना होत है, दिनै दिन बदलै जात है, बो होरीको आतै आखिरी दिनमें १५ दिन ता जरुरै खेलत है ।
(आजकाल त यस्तो हुँदैन, दिनदिनै परिवर्तन हुँदै गै रा'छ, त्यो होली आउनेबित्तिकै आखिरी दिनहरूमा १५ दिन त जरुर खेल्लुन् ।)
- शो. कैसो होत है अपने इच्छा से खेलत है कि बुलान पड्त्त है कि कैसो होत है ?
(कस्तो हुन्छ आफ्नै मर्जीले खेल्लुन् ? कि बोलाउनु पर्छ कि कस्तो हुन्छ ?)
- सु. उनको इच्छा से होत है । (उनीहरूको इच्छाले हुन्छ ।)

- शो. मतलब कुइ खिलान चाहो ता बुलान पडो, उनके पैसा देन् पड्त है कि का है ?
(भनेपछि कसैले खेलाउन चाह्यो भने बोलाउनु पय्यो, उनीहरूलाई पैसा दिनु पर्छ कि कस्तो हुन्छ ?)
- सु. कुइको खुशी है ता दै देत हैं, ४००-५०० दै दै, दारूपानी पियाय दै, जहेमें खुश हुइजात ।
(कसैको खुशी भए दि दिन्छन् ४००-५०० दि दिन्छन्, दारूपानी प्याइ दिन्छन् त्यसैमा खुशी भै हाल्छन् ।)
- शो. कैसो समूहमें खेल्त हैं कि कैसो ?
(कस्तो समूहमा खेल्छन् कि कस्तो ?)
- सु. ग्रुपमें खेल्त हैं कैसेकी गाँव कुइ फुटो है कुइ एकैमें है तभि ग्रुपैमें खेल्त हैं ।
(समूहमा खेल्छन्, किनकी गाऊँ कोइ फुट्याछन् कोइ एउटै छन्, त्यसैले समूहमै खेल्छन् ।)
- शो. जा एक घेन लौणा लौणीया लैन लागके खेल्त हैं ?
(यो एकातिर केटा केटी लाइन लागेर खेल्छन् ?)
- सु. हाँ, खिचडी भी कर देत् हैं नत् लौणा लौणीया अलग-अलग भी खेल्त हैं ।
(अँ छ्यासमिस् पनि गर्दछन्, नत्र केटाकेटी अलग-अलग पनि खेल्दछन् ।)
- शो. ए मतलब तौ होरी भी धुमधाम से खेलैगे ?
(ए भनेपछि त होली पनि धुमधामले खेल्नुहुन्छ ?)
- सु. हाँ, धुमधाम से खेलङ्गे ।
(अँ, धुमधामले खेल्ने छौँ ।)
- शो. लेव तौ राम राम (लौ त नमस्कार)
- सु. राम राम (नमस्कार)

साहित्य

रानाथारू

बँदरा/बिलैया

एक दिनकी बात है कि दुइ बिलैयाकि लडाई हुइ गै एक रोटीके ताँहीं । बे बाँट डारै तौ बरोबर ना कर पामैं ।

एक-एक करके डटे दोनों, कहीं अब आपन दोनों बरोबर ना बाँट पाय रहे हैं तौ अब बँदरा ठिन गै । दोनो जनी अपनी सब बात बताई हम बरोबर रोटी ना बाँट पाय रहे हैं तै बँदरा बाँट दे । बो बँदरा कही “मैं कैसे बाँटौ सोचौ एक बात है दोनो तुम मन्जुर हौ तौ ता मै बाँटङ्गो नत् ना । जाधा हुइ है मैं खामङ्गो, तुम मन्जुर हौ ?” दोनों बिलैया मन्जुर भैं । ऐसी कर्के जितै जाधा होबै एक तुकडा तोरके बँदरा खातै जाबै । कर्ते कर्ते बरोबर ना हुइ पाइ फिर् एकघेनी एकै तुकडा बचो । बो तुकडा फिर् तुम का कर् हौ कहिके बँदरा खाई गौ । दोनों बिलैया लुसियानी रहि गैं ।

नेपाली अनुवाद

एक दिनको कुरो हो दुइओटा बिरालोको एउटा रोटीको लागि भगडा भयो । तिनीहरूले भाग हाल्दा बराबर गर्न सकेनन् ।

एक-एक गरी दुबै लागे, भने कि हामी बराबर बाँड्न सक्दैनौं । अनि दुबै बाँदरकोमा गए । दुबै जनाले आफ्नो सबै कुरा भने “हामी बराबर रोटी बाँड्न सकिराख्या छैनौं बाँदर तिमी बाँडी देउ ।” बाँदरले भन्यो “म कसरी बाँडौं, सोच एउटा कुरा छ तिमीहरू दुवै मन्जुर भएमात्र म बाँड्छु नत्र बाँड्दैन । बढी भएको म खान्छु, तिमीहरू मन्जुर छौ ?” दुवै बिराला मन्जुर भए । यसरी जता बढी हुन्थ्यो एक टुक्रा तोडेर बाँदर खान्थ्यो । गर्दा गर्दा बराबर भएन, एकातिर एउटा टुक्रामात्र बाँकि रह्यो । त्यो टुक्रा पनि बाँदरले तिमीहरू के गछौं यसको ? भनेर खाइदियो । दुबै बिराला खिस्स परे ।

लखबारी पत्रिका, वर्ष १, अङ्क १, २०६६, पृ. ५३

जिन्दगी

दुःखय दुःखसे भरि हय जा जिन्दगी
सुखको आस करनफिर बोभक लागत है
धोखा पाइगइ है जा जिन्दगी
प्रगति करे हौं, करके फिर का अर्थ है ?
हाँसन इकल्लो हुइती ता जा जिन्दगी
आँसु गिरान काहेक पडो रहै
सफलता इकल्लो हुइती ता जा जिन्दगी
सङ्घरस करन काहेक पडो रहै
बसन्त इकल्लो हुइतो ता जा समों
शिशिर आन काहेक पडो रहै

नेपाली अनुवाद

दुःखै दुःखले भरिएको छ, यो जिन्दगी
सुखको आश गर्नु पनि बोभक लाग्दछ
धोका पाएको छ, यो जिन्दगी
प्रगति गरेर पनि के नै अर्थ छ ?
हाँसु मात्रै भए त यो जिन्दगी
आँसु भार्नु किन प्याथ्यो ?
सफलता मात्रै भए त यो जिन्दगी
सङ्घर्ष गर्नु किन प्याथ्यो ?
वसन्त मात्रै भए त यो समय
शिशिर आउन किन प्याथ्यो ?

लक्ष्य

हर नरनारीको होत हैं लक्ष्य अनेक
रखियो लक्ष्य तुम छुड्यो जोनी एक

अच्छो ज्ञान हासिल करके सबदिन अगु बढियौ
गाऊँ और समाजके अगु बढान डगर दिखइयौ

करियौ तुम सबदिन दुःखियनको सेवा
अइसे करैगे तौ तुम पच्छु पैहौ मेवा

हरदम तयार रहियौ तुम राम राम पत्रिकाके विकासमें
एकएक गाऊँ करके पत्रिकाके चिनइयो ठाउँ ठाउँमें ।

नेपाली अनुवाद

हरेक नरनारीका हुन्छन् लक्ष्य अनेक
राखुस् लक्ष्य तपाईं चन्द्रमा छुने एक

राम्रो ज्ञान पाइ सधैं अगाडि बढ्नु
गाऊँ र समाजलाई अगाडि बढ्न बाटो देखाउनु

गर्नु तपाईं सधैं दुःखीहरूको सेवा
यस्तो गरे भने तपाईं पछि पाउनुहुन्छ, मेवा

जहिले पनि तयार रहनु तपाईं राम-राम पत्रिकाको विकासमा
एक-एक गाऊँ गरी पत्रिकालाई चिनाउनु ठाउँ-ठाउँमा ।

राम-राम पत्रिका वर्ष १, अङ्क २, २०६०, अगहन, पृ. २७

आँसुए देन रहै ता मोहिके काहे दौ
बहेके देन रहै

प्रेम कहानी बनानै रहै ता मेरी काहे बनाव ?
बहेके बनान रहै

दिल जरूके भुवा हुइगौ मन छिया छिया हुइगौ
इतनों छिया हुवानै रहै ता मोंके काहे हुवाए ?
बहेके हुवान रहै

हरपल याद आओ, चैन से सोन ना पाओ
इतनो तड्पानै रहै ता मोहिक् काहे तड्पाओ ?
बहेके तड्पान रहै

नेपाली अनुवाद
आँसु नै दिनु थियो त मलाई नै किन दियौ
उसैलाई दिनु थियो

प्रेम कहानी बनाउनु थियो त मेरो किन बनायौ ?
उसैको बनाउनु थियो

दिल जलेर खरानी भयो, मन टुक्रा टुक्रा भयो
यति टुक्रा पार्नु नै थियो त मेरो किन पाय्यौ ?
उसैको पार्नु थियो

हरपल याद आयो चैनले सुत्त पाएन
यति तड्पाउनु नै थियो त मलाई नै किन तड्पायौ ?
उसैलाई तड्पाउनु थियो ।

‘लखबारी’ पत्रिका वर्ष १, अङ्क १, २०६६, पृ. ५३